

S. M. PLOKHY

ΓΙΑΛΤΑ
ΤΟ ΤΙΜΗΜΑ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Πέτρος Γεωργίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο χρόνος και ο τόπος της συνάντησης ήταν ένα από τα επτασφράγιστα μυστικά του πολέμου. Το βράδυ της 3ης Φεβρουαρίου 1945, υπό το πέπλο του σκοταδιού, μια πομπή από Packard μετέφερε τους δύο ισχυρότερους ηγέτες του δημοκρατικού κόσμου, τον Φράνκλιν Ντέλανο Ρούσβελτ και τον Ουίνστον Λίοναρντ Σπένσερ Τσόρτσιλ, στον προορισμό τους – τις μεγαλοπρεπείς επαύλεις που κάποτε ανήκαν στον Ρώσο τσάρο και στην αφρόκρεμα της ρωσικής αριστοκρατίας, κοντά στο θέρετρο της Γιάλτας, στη Μαύρη Θάλασσα. Οι δύο ηγέτες αυτοαποκαλούνταν Αργοναύτες, γιατί στη Μαύρη Θάλασσα είχαν ταξιδέψει και εκείνοι, οι αρχαίοι πολεμιστές, για να ανακτήσουν το Χρυσόμαλλο Δέρασ από έναν δράκο που δεν κοιμόταν ποτέ. Το έπαθλο των δύο σύγχρονων Αργοναυτών ήταν μια συμφωνία σχετικά με τον πόλεμο που είχε κατακυριεύσει τον κόσμο· ο δράκος τους ήταν ο οικοδεσπότης τους, ο Ιωσήφ Στάλιν, άλλοτε φέρελπις Γεωργιανός ποιητής και πλέον αδίστακτος δικτάτορας.

Οι τρεις άντρες διεξήγαγαν μεταξύ τους την πιο μυστική διάσκεψη ειρήνης της νεότερης εποχής. Είχαν υπό τις διαταγές τους στρατούς εκατομμυρίων ανθρώπων και απένειμαν τη δικαιοσύνη των νικητών κατά το δοκούν, αποφασίζοντας για τη μοίρα ολόκληρων λαών και στέλνοντας εκατομμύρια πρόσφυγες προς την Ανατολή ή προς τη Δύση, επειδή πίστευαν ότι αυτό θα συνέβαλλε στην εγκαθίδρυση διαρκούς ειρήνης. Δημιούργησαν έναν θεσμό για να διαφυλάξουν αυτή την ειρήνη και τα συμφέροντα των νικητών. Αναχώρησαν από τη Γιάλτα ικανοποιημένοι αλλά ανήσυχοι. Είχαν γυρίσει την πλάτη σε δύο παγκόσμιους πολέμους που είχαν κοστίσει δεκάδες εκατομμύρια ανθρώπινες ζωές μέσα σε τριάντα χρόνια. Βρίσκονταν αντιμέτωποι με την αβεβαιότητα του μεταπολεμικού κόσμου.

Ο διαγωνισμός γεωπολιτικών φιλοδοξιών, η σύγκρουση εγωισμών και αξιακών συστημάτων και ο διαγκωνισμός για κυριαρχία ανάμεσα στους πιο επιτήδειους

διαπραγματευτές που είχαν να επιδείξουν οι χώρες τους εκτυλίχθηκαν κατά τη διάρκεια οκτώ ημερών στη Γιάλτα τον Φεβρουάριο του 1945. Καθένας από τους τρεις ηγέτες αναρωτιόταν αν και κατά πόσο οι άλλοι δύο ήταν άξιοι εμπιστοσύνης και διατεθειμένοι να κάνουν συμβιβασμούς. Θα κατάφερναν άραγε οι απόφοιτοι των καλύτερων ιδιωτικών σχολείων της Βρετανίας και των ΗΠΑ να συνεννοηθούν με τον γιο ενός Γεωργιανού τσαγκάρη που είχε παρατήσει τις σπουδές του σε μια ορθόδοξη εκκλησιαστική σχολή; Θα ήξεραν οι δύο δημοκρατικά εκλεγμένοι ηγέτες πώς να χειριστούν τον νονό της Γκουλάγκ; Η διάσκεψη έφερε τους συμμετέχοντες σε αυτήν αντιμετώπους με το ένα ηθικό δίλημμα μετά το άλλο. Επρόκειτο για ένα συναισθηματικό τρενάκι του ιλίγγου όχι μόνο για τους Τρεις Μεγάλους, αλλά και για τους διάφορους υφιστάμενούς τους, που μάχονταν για τα συμφέροντα της πατρίδας τους και την εύνοια του αρχηγού τους.

Μέσα σε λίγα μόλις χρόνια από τη διάσκεψη οι υψηλές προσδοκίες όσων συμμετείχαν σε αυτή διαψεύστηκαν, με τις αποφάσεις τους να αποδοκιμάζονται εξίσου από φίλους και εχθρούς. Οι πρωταγωνιστές της που βρίσκονταν ακόμη εν ζωή υιοθέτησαν αμυντική στάση ή προτίμησαν να ξεχάσουν την ανάμειξή τους. Αισθήματα ματαίωσης και απογοήτευσης επικράτησαν και στα δύο αντίπαλα στρατόπεδα του Ψυχρού Πολέμου. Η Γιάλτα, όσο διαφορετικά και αν ερμηνεύτηκε από την κάθε πλευρά, έγινε σύμβολο μιας χαμένης ευκαιρίας. Στη Δύση έφτασε να θεωρείται ορόσημο της πορείας προς τη «χαμένη ειρήνη», για να παραθέσω ένα πρωτοσέλιδο του περιοδικού *Time* τη δεκαετία του 1950. Στο πλαίσιο του κύριου ρεύματος του δημόσιου λόγου την περίοδο του μακαρθισμού, η λέξη «Γιάλτα» έγινε συνώνυμο της προδοσίας της ελευθερίας και του κατευνασμού του παγκόσμιου κομμουνισμού.

Ποιος έφταιγε; Αυτό αποτέλεσε κεντρικό ερώτημα καθώς ξεκινούσε ο Ψυχρός Πόλεμος, στα τέλη της δεκαετίας του 1940, με τις δύο πλευρές να ρίχνουν την ευθύνη η μια στην άλλη. Στις ΗΠΑ, οι αποφάσεις που λήφθηκαν στη Γιάλτα δίχασαν ρεπουμπλικάνους και δημοκρατικούς. Ο πρόεδρος Ρούσβελτ και οι σύμβουλοί του κατηγορήθηκαν όχι μόνο για ξεπούλημα της Ανατολικής Ευρώπης και της Κίνας στον Στάλιν, αλλά και για προώθηση του κομμουνισμού εντός των συνόρων. Η πολύκροτη δίκη του Άλτζερ Χις, μέλους της αντιπροσωπείας των ΗΠΑ στη Γιάλτα, ο οποίος κατηγορήθηκε για κατασκοπεία υπέρ της ΕΣΣΔ, όξυνε τη δημόσια διαμάχη. Ο στρατηγός Τζορτζ Κ. Μάρσαλ, σε συνέντευξη που έδωσε μετά τη συνταξιοδότησή του για τους σκοπούς ενός βιβλίου γύρω από τη ζωή του, αρνήθηκε να προβεί σε οποιοδήποτε ουσιώδες σχόλιο αναφορικά με τον ρόλο του στη Γιάλτα, όντας πεπεισμένος πως οτιδήποτε έλεγε θα χρησιμοποιούνταν εναντίον του.

Ακόμη και σήμερα, η δημόσια συζήτηση εξακολουθεί να περιστρέφεται γύρω από δύο ερωτήματα του '50: το ποιος ξεπούλησε την Ανατολική Ευρώπη και το αν συνέφερε τις ΗΠΑ να πείσουν την ΕΣΣΔ να συμμετάσχει στην πολεμική προσπάθεια κατά της Ιαπωνίας. Το μαρτυρεί και η αντίδραση ειδημόνων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε δήλωση του προέδρου Τζορτζ Γ. Μπους τον Μάιο

του 2005, ο οποίος συνέκρινε τις συμφωνίες της Γιάλτας με το Σύμφωνο Μολότοφ-Ρίμπεντροπ του 1939. Μέχρι στιγμής, στη δημόσια συζήτηση γύρω από τη Διάσκεψη της Γιάλτας δεν έχουν ληφθεί υπόψη δύο μείζονες εξελίξεις: η λήξη του Ψυχρού Πολέμου και το άνοιγμα άλλοτε απροσπέλαστων σοβιετικών αρχείων. Επίσης έχει εν πολλοίς αγνοηθεί η πρόοδος που συντελέστηκε τις δύο τελευταίες δεκαετίες από επαγγελματίες ιστορικούς του Β΄ Παγκόσμιου και του Ψυχρού Πολέμου.

Το άνοιγμα των σοβιετικών αρχείων –η «αρχειακή επανάσταση» που ακολούθησε την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και συνέπεσε με τα πρώτα χρόνια της εξουσίας του Μπόρις Γέλτσιν– κατέστησε διαθέσιμο τεράστιο όγκο νέων εγγράφων, πολλά από τα οποία αφορούν την εξωτερική πολιτική. Έχουν επανεκτιμηθεί πολλές πτυχές της σοβιετικής ιστορίας υπό το φως αυτών των εγγράφων, αλλά όχι η Διάσκεψη της Γιάλτας. Δεν έχει εκπονηθεί κάποια σημαντική δυτική μελέτη για τη Διάσκεψη της Γιάλτας μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, και η επιτροχάδην πραγμάτευση της διάσκεψης, στις πιο πρόσφατες επισκοπήσεις της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και στις ιστορίες της συμμαχίας την περίοδο του πολέμου, σίγουρα δεν καλύπτει το θέμα. Σε αυτό το νέο βιβλίο για τη Διάσκεψη της Γιάλτας λαμβάνονται υπόψη οι αρχειακές ανακαλύψεις των δύο τελευταίων δεκαετιών, επαναξιολογούνται προγενέστερες δυτικές πηγές και εξετάζεται η διάσκεψη και η έκβασή της μέσα από ένα νέο ιστορικό πρίσμα.

Απροσπέλαστα μέχρι πρότινος σοβιετικά έγγραφα δίνουν πλέον τη δυνατότητα φρέσκιας προσέγγισης παλιών ερωτημάτων και διατύπωσης καινούριων. Επιβεβαιώνουν κάποιες από τις υποθέσεις που έχουν προταθεί από προηγούμενες γενιές μελετητών, οι οποίοι εργάστηκαν χωρίς πρόσβαση στα σοβιετικά αρχεία, και καταρρίπτουν άλλες. Το πιο σημαντικό είναι ότι τα νέα σοβιετικά αρχεία αποκαλύπτουν τη νοοτροπία των Σοβιετικών ηγετών την περίοδο της Διάσκεψης της Γιάλτας. Ο Στάλιν και οι σύμβουλοί του στρατηγικού σχεδιασμού δεν είχαν εγκαταλείψει εντελώς τα σχέδιά τους για παγκόσμια επανάσταση, αλλά πάντως τα είχαν αναβάλει μακροπρόθεσμα και ενδιαφέρονταν να έχουν ειρηνικές σχέσεις με τη Δύση για τα επόμενα είκοσι χρόνια τουλάχιστον. Αυτό θα τους έδινε αρκετό χρόνο για να συνέλθουν από την καταστροφή του παγκόσμιου πολέμου και να προετοιμαστούν για το επόμενο στάδιο της σύγκρουσης ανάμεσα στον κομμουνισμό και στον καπιταλισμό, την οποία θεωρούσαν αναπόφευκτη. Εκείνη τη στιγμή, ήταν διατεθειμένοι να θυσιάσουν τα κομμουνιστικά κινήματα στη Δυτική Ευρώπη και ήθελαν από τη Δύση ένα αντάλλαγμα που θα διασφάλιζε την κυριαρχία τους στην Ανατολική Ευρώπη. Όσον αφορά την Κεντρική Ευρώπη, παρά τις περί του αντιθέτου δηλώσεις του Στάλιν, οι Σοβιετικοί σχεδίαζαν να χωρίσουν τη Γερμανία σε αρκετά μικρότερα κράτη, αλλά η επιθυμία τους αποδείχθηκε μάταιη, αφού οι Δυτικοί δεν το ήθελαν. Υπάρχουν πάντως ενδείξεις ότι ενδεχομένως οι Σοβιετικοί να συμφωνούσαν σε μια συνοριακή γραμμή πιο ανατολικά απ' ό,τι αυτή που πρότειναν οι Βρετανοί και έγινε το σύνορο μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας.

Τα νέα σοβιετικά αρχεία έριξαν φως στο μακράν πιο επίμαχο ζήτημα σχετικά με τη Διάσκεψη της Γιάλτας, τις κατασκοπευτικές δραστηριότητες του Άλτζερ Χις. Στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και στις αρχές της δεκαετίας του 1950 υπήρχε η άποψη ότι ο Χις όχι μόνο ήταν κατάσκοπος των Σοβιετικών, αλλά και επηρέασε κάποιες αποφάσεις του Ρούσβελτ, που αργότερα θεωρήθηκαν προδοσία των αμερικανικών εθνικών συμφερόντων. Νέα στοιχεία από τα σοβιετικά αρχεία συντείνουν στην άποψη ότι ο Χις ήταν Σοβιετικός κατάσκοπος όταν έγινε η Διάσκεψη της Γιάλτας, αλλά εργαζόταν για τον στρατιωτικό κλάδο της σοβιετικής υπηρεσίας πληροφοριών και ήταν ουσιαστικά άγνωστος στον πολιτικό κλάδο της έως και μετά τη διάσκεψη. Οι στρατιωτικοί καθοδηγητές του δεν ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για τις πολιτικές πληροφορίες που θα μπορούσε να παράσχει, και οι ενέργειές του κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης της Γιάλτας σχετικά με πολιτικά θέματα, συμπεριλαμβανομένης της σοβιετικής συμμετοχής στα Ηνωμένα Έθνη, δε συνέβαλαν καθόλου στην προώθηση της σοβιετικής ατζέντας. Χάρη στις δραστηριότητες των Πέντε του Κέμπριτζ στη Βρετανία και στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι σοβιετικές υπηρεσίες πληροφοριών μπόρεσαν να παράσχουν στους αρχηγούς τους αντίγραφα άκρως απόρρητων αμερικανικών και βρετανικών εγγράφων σχετικά με τη Διάσκεψη της Γιάλτας. Οι ιθύνοντες της κατασκοπείας του Στάλιν είχαν εντυπωσιακές επιτυχίες ενόψει και κατά τη διάρκεια της συνάντησης κορυφής, αλλά άσχετες με τον Χις.

Εξίσου σημαντικές είναι οι νέες σοβιετικές πηγές όταν σιωπούν. Δεν υπάρχει κανένα στοιχείο ότι ο Ιωσήφ Στάλιν, ή το περιβάλλον του, επιδίωξε να εκμεταλλευτεί την κακή υγεία του Αμερικανού προέδρου ή ότι οι άνισες επιδόσεις του Ρούσβελτ στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων βοήθησαν τη σοβιετική πλευρά να επιτύχει τους στόχους της. Ούτε υπάρχει καμία ένδειξη ότι μια πιο σκληρή δυτική πολιτική σχετικά με την Πολωνία θα είχε γλιτώσει τη χώρα και την υπόλοιπη Ανατολική Ευρώπη από τον σοβιετικό ζυγό. Εκδηλώθηκαν κάποιες διαφωνίες στους κόλπους της σοβιετικής ηγεσίας σχετικά με ζητήματα τακτικής, αλλά τα νέα αρχειακά ευρήματα δείχνουν αναμφίβολα ότι οι Σοβιετικοί ήταν αποφασισμένοι να επιβάλουν την εξουσία τους στους δυτικούς γείτονές τους, με την Πολωνία να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της δομής ασφαλείας που ήθελαν να διαμορφώσουν. Ο Στάλιν ήταν έτοιμος να κάνει οτιδήποτε χρειαζόταν για να διασφαλίσει τον έλεγχο της Πολωνίας, και η δυτική διπλωματία δεν ήταν σε θέση να το αποτρέψει, όποια στάση και αν κρατούσε.

Πρώην απόρρητα έγγραφα αποκαλύπτουν ότι οι Σοβιετικοί ήταν εξίσου ευχαριστημένοι με τους Αμερικανούς ομολόγους τους από τα αποτελέσματα της διάσκεψης και όχι λιγότερο αισιόδοξοι όσον αφορά τη μελλοντική συνεργασία. Όμως και οι δύο πλευρές απέτυχαν να κρίνουν ορθά η μια τις προθέσεις της άλλης. Ακολούθησε μια περίοδος αμοιβαίας καχυποψίας που συνετέλεσε στην επέλευση του Ψυχρού Πολέμου. Η Γιάλτα αποτέλεσε σημαντικό βήμα προς αυτό τον διαιρεμένο και επικίνδυνο κόσμο, αλλά ούτε επέφερε τον Ψυχρό Πόλεμο, ούτε τον κατέστησε

αναπόφευκτο. Τον Ψυχρό Πόλεμο δρομολόγησαν αποφάσεις ανθρώπων που στην πλειονότητά τους, τουλάχιστον όσον αφορά τη δυτική πλευρά, δεν πάτησαν ποτέ το πόδι τους σε κριμαϊκό έδαφος.

Η προσέγγιση της Διάσκεψης της Γιάλτας έξω από το ιστορικό και το πνευματικό πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου βοηθάει στην ορθή τοποθέτησή της στην ιστορία. Η Γιάλτα δεν υπήρξε η πρώτη διάσκεψη του Ψυχρού Πολέμου, ούτε η τελική διάσκεψη του Β' Παγκόσμιου πολέμου (αυτός ο προσδιορισμός ανήκει στη Διάσκεψη του Πότσταμ, που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1945). Επρόκειτο για μια συνάντηση κορυφής εν καιρώ πολέμου, με τον κοινό εχθρό να μην έχει ακόμη ηττηθεί και με τη νίκη να είναι κοντά, αλλά να μην έχει ακόμη επιτευχθεί. Αυτός ο επαναπροσδιορισμός του πλαισίου αναφοράς αναδεικνύει την απλή αλλά ουσιώδη αλήθεια ότι οι συμμετέχοντες βοήθησαν να τελειώσει ο πόλεμος και διαμόρφωσαν τις συνθήκες για μια ειρήνη αμοιβαίων συμβιβασμών, όσο ατελής και αν αποδείχθηκε αυτή. Σήμερα γνωρίζουμε ότι αυτή η ειρήνη δεν ήταν απλώς μια εκχειρίδια πριν από την πυρηνική καταστροφή. Εκούσια και ακούσια, οι Τρεις Μεγάλοι κατάφεραν να θέσουν τις βάσεις ενός διεθνούς συστήματος που συνετέλεσε στη μακροβιότερη ειρήνη στην ευρωπαϊκή ιστορία.

Το κλείσιμο του κεφαλαίου του πολέμου κατ' αυτό τον τρόπο είχε το τίμημά του. Οι δυτικοί ηγέτες θυσίασαν δημόσια διακηρυγμένες αρχές τους και προέβησαν σε συμβιβασμούς αναφορικά με αξίες που όχι μόνο πρέσβευαν επίσημα, αλλά και όντως ενστερνίζονταν. Και έπειτα υπήρξε το τίμημα που πλήρωσε η μισή Ευρώπη, η οποία υποδουλώθηκε από ένα νέο ολοκληρωτικό καθεστώς, καθώς πολύ σύντομα ενέσκηψε στον πλανήτη ο Ψυχρός Πόλεμος. Πώς συνέβη αυτό; Θα μπορούσαν οι δυτικοί ηγέτες, μέσα από τη διάσκεψη, να επιτύχουν περισσότερα και να θυσιάσουν λιγότερα; Και, τέλος, υπάρχουν διδάγματα για το μέλλον; Το παρόν βιβλίο καταπιάνεται με αυτά τα ερωτήματα, μέσα από τη διήγηση των διαπραγματεύσεων στη Γιάλτα και τη διερεύνηση των προσδοκιών και των απογοητεύσεων όλων των εμπλεκόμενων.

Η αφήγηση επικεντρώνεται στις οκτώ ημέρες που πέρασαν ο Ρούσβελτ, ο Τσόρτσιλ, ο Στάλιν και οι αντιπροσωπείες τους στη Γιάλτα, οπότε βασίστηκα κυρίως στα πρωτόκολλα της συνάντησης για να περιγράψω τα γεγονότα. Η απουσία επίσημων πρακτικών της διάσκεψης ήταν ευλογία μαζί και κατάρρα αναφορικά με τη συγγραφή αυτού του βιβλίου. Πολλές φορές στάθηκε δύσκολο να προσδιορίσω την ουσία των συζητήσεων, αλλά πάντως οι καταγραφές των ίδιων συζητήσεων από εντεταλμένους διαφορετικών αντιπροσωπειών μού έδωσε τη δυνατότητα να περιγράψω με μεγαλύτερη πληρότητα τα τεκταινόμενα, απ' ό,τι αν είχα στη διάθεσή μου μόνο μία, επίσημη καταγραφή. Λέξεις ή στιχομυθίες που πέρασαν απαρατήρητες από τους Αμερικανούς έγιναν αντιληπτές από τους Βρετανούς ή τους Σοβιετικούς, και αντιστρόφως. Ασφαλώς, σε μερικές περιπτώσεις είτε οι καταγραφείς έχασαν κάποιες σημαντικές νοηματικές αποχρώσεις είτε η μετάφραση ήταν ανεπαρκής.

Χρησιμοποιώ αφειδώς όλες τις διαθέσιμες καταγραφές των επίσημων συζητήσεων της διάσκεψης καθώς και των κατ' ιδίαν συναντήσεων στο περιθώριό τους. Πάντως ο αναγνώστης πρέπει να έχει κατά νου ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα λόγια που φέρονται να είπαν οι Ρούσβελτ, Τσόρτσιλ, Στάλιν και άλλοι είναι απλώς απόδοση κατά προσέγγιση (μερικές φορές πολύ μεγάλη) των πραγματικών λεγόμενων τους. Επιδίωξα να εξακριβώσω τα τελευταία με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια, χρησιμοποιώντας όλες τις πηγές που είχα στη διάθεσή μου, συμπεριλαμβανομένων των απομνημονευμάτων των συμμετεχόντων, τα οποία παρέχουν ανεκτίμητες πληροφορίες για την ατμόσφαιρα των συναντήσεων. Όπου ήταν εφικτό, χρησιμοποίησα αμερικανικές καταγραφές για να παραθέσω τον Ρούσβελτ, βρετανικές για τον Τσόρτσιλ, σοβιετικές για τον Στάλιν, με το σκεπτικό ότι κάθε πρακτικογράφος καταλάβαινε καλύτερα τον δικό του ηγέτη. Για να αποφύγω τις πολλές υποσημειώσεις, παρουσιάζω τις πηγές σχετικά με κάθε συζήτηση συγκεντρωτικά, στο τέλος της περιγραφής του εκάστοτε επεισοδίου.

Για την εκ νέου αξιολόγηση της Διάσκεψης της Γιάλτας βασίστηκα κυρίως στα σοβιετικά έγγραφα που δημοσιοποιήθηκαν μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, αλλά το βασικό υλικό για την περιγραφή της ατμόσφαιρας της διάσκεψης και του άμεσου πολιτικού και γεωστρατηγικού πλαισίου της αποτέλεσαν αδημοσίευτες αμερικανικές περιγραφές της συνάντησης, ειδικά εκείνες της Άννας Ρούσβελτ Μπέτιγκερ και της Κάθλιν Χάρριμαν, καθώς και τα έγγραφα της πρεσβείας του Έιβερελ Χάρριμαν στη Μόσχα. Τα δικά μου ευρήματα στα πρώην σοβιετικά αρχεία (ειδικά στο Κρατικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας) με βοήθησαν να τεκμηριώσω τον ρόλο του Λαϊκού Κομισαριάτου Εσωτερικών Υποθέσεων (της διαβόητης Εν Κα Βε Ντε) στην προετοιμασία της διάσκεψης. Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ευρήματα ήταν το φωτογραφικό άλμπουμ της Διάσκεψης της Γιάλτας που ετοίμασαν αξιωματούχοι του Κομισαριάτου για τον Ιωσήφ Στάλιν. Κάποιες φωτογραφίες από αυτό το άλμπουμ δημοσιοποιούνται για πρώτη φορά. Οι περισσότερες φωτογραφίες από τη διάσκεψη που είναι διαθέσιμες σήμερα είτε δε φέρουν ημερομηνία, είτε τους έχει αποδοθεί λανθασμένη σε μεταγενέστερο χρόνο. Έκανα ό,τι καλύτερο μπορούσα για να δώσω την ημερομηνία κάθε φωτογραφίας του βιβλίου και να τη συνδέσω με συγκεκριμένα γεγονότα, όπου ήταν εφικτό.

Μία από τις μείζονες πολιτικές μεταβολές που έφερε η Διάσκεψη της Γιάλτας υπήρξε η αλλαγή γεωγραφικών ονομασιών. Η μετακίνηση συνόρων και ανθρώπων κατέστησε ακόμη πιο πολύπλοκο το μεταβαλλόμενο συνονθύλευμα κουλτουρών και γλωσσών που είχε προκύψει από τη διάλυση της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Ρωσικής Αυτοκρατορίας μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Η κατάρρευση της παγκόσμιας τάξης πραγμάτων που είναι γνωστή ως «σύστημα της Γιάλτας» στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και η διάσπαση της Σοβιετικής Ένωσης σε διάφορα ανεξάρτητα κράτη προσέθεσαν άλλο ένα στρώμα πολυπλοκότητας. Πολλά από τα μέρη που αναφέρονται σε αυτό το βιβλίο είχαν διαφορετική ονομασία πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Σε ορισμένες

περιπτώσεις, χρησιμοποιούνται περισσότερες από μία ονομασίες ακόμη και σήμερα. Στο βιβλίο συνήθως αναφέρονται οι γεωγραφικές ονομασίες στη γλώσσα της χώρας που ανήκουν σήμερα τα εκάστοτε μέρη. Έτσι, η πόλη που είναι γνωστή στα πολωνικά και στα ρωσικά ως Λβοφ και στα γερμανικά ως Λέμπεργκ, ονομάζεται Λβιβ, καθώς βρίσκεται στη σημερινή Ουκρανία. Τυχόν εναλλακτικές ονομασίες δίνονται συνήθως κατά την πρώτη αναφορά σε ένα μέρος ή όταν συζητείται ειδικά κάποια αλλαγή στο καθεστώς της επικράτειας.

Το βιβλίο εστιάζει στα κίνητρα, στις σκέψεις και στις πράξεις των Τριών Μεγάλων και των αντιπροσωπειών τους στη Γιάλτα, με κύριο πρωταγωνιστή του τον Φράνκλιν Ρούσβελτ. Η διήγηση ξεκινάει με το ταξίδι του Ρούσβελτ στην Κριμαία. Συνεχίζει με μια λεπτομερή εξέταση των εναρκτήριων ημερών της διάσκεψης, στις οποίες οι συμμετέχοντες συζήτησαν στρατιωτικά θέματα και παρουσίασαν την πολιτική ατζέντα τους, διαμορφώνοντας τη βάση των επόμενων συζητήσεων. Ακολουθεί μια περιγραφή των πρωτοβουλιών, των αντιδράσεων και των περίπλοκων χειρισμών των Τριών Μεγάλων στις 7 και στις 8 Φεβρουαρίου – οι πιο παραγωγικές μέρες της διάσκεψης, στις οποίες επιτεύχθηκαν τα περισσότερα αποτελέσματά της. Έπειτα περιγράφονται οι τελευταίες μέρες της διάσκεψης, στις οποίες ο Ρούσβελτ είχε κύριο στόχο να κερδίσει ό,τι μπορούσε σε πεδία διαφωνίας, όπως αυτά της συγκρότησης της κυβέρνησης της Πολωνίας και της μεταπολεμικής αντιμετώπισης της Γερμανίας, χωρίς να διακινδυνεύσει τα αποτελέσματα των δύο προηγούμενων ημερών.

Τα δύο τελευταία μέρη του βιβλίου, «Το πνεύμα της Γιάλτας» και «Η επερχόμενη θύελλα», εξετάζουν τις υψηλές προσδοκίες που γέννησε η διάσκεψη και τη σοβαρή κρίση στις σχέσεις μεταξύ Δύσης και Ανατολής, που ξεκίνησε λίγες εβδομάδες πριν από τον θάνατο του Ρούσβελτ και σηματοδότησε τη λήξη της περιόδου στενής συνεργασίας με την ΕΣΣΔ. Το βιβλίο τελειώνει με τον θάνατο του προέδρου Ρούσβελτ και τις πρώτες απόπειρες του προέδρου Τρούμαν να επανεκτιμήσει την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Ο Ρούσβελτ έγινε αντικείμενο θαυμασμού και μίσους κατά τη διάρκεια της θητείας του, αλλά γενικά αναγνωρίστηκε ότι η εμπνευσμένη ηγεσία του είχε βοηθήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες να βγουν από την άβυσσο της Μεγάλης Ύφεσης και ότι είχε οδηγήσει επιδέξια τη χώρα του στη νίκη. Ο θάνατός του, μόλις δύο μήνες μετά τη διάσκεψη, μετέτρεψε τη Γιάλτα σε σύμβολο της εξωτερικής πολιτικής του και προεξόφλησε ότι οι συζητήσεις για τη σημασία και την κληρονομιά της διάσκεψης θα κατέληγαν συχνά σε αντιπαραθέσεις γύρω από τη δική του πολιτική κληρονομιά.

Η πλοκή του βιβλίου είναι πολυσύνθετη και η αφήγηση πλούσια σε λεπτομέρειες, αλλά το κύριο ηθικό του δίδαγμα είναι πολύ απλό: όση προσπάθεια και αν καταβληθεί για την προετοιμασία και τη διεξαγωγή μιας διεθνούς διάσκεψης, όσο επιδέξιοι και επινοητικοί και αν είναι οι συμμετέχοντες, όσο υποσχόμενη η έκβασή της (και η Διάσκεψη της Γιάλτας θεωρήθηκε εκείνη την εποχή σπουδαίο επίτευγμα), οι δημοκρατικές κοινωνίες και οι ηγέτες τους πρέπει να διατίθενται να πληρώσουν

ένα τίμημα για τις στενές σχέσεις με εκείνους που δε συμμερίζονται τις αξίες τους. Αυτό το τίμημα μπορεί να είναι χαμηλότερο μόνο αν γνωρίζει κανείς τον σύμμαχό του τουλάχιστον όσο καλά γνωρίζει τον εχθρό. Όπως δείχνει η Διάσκεψη της Γιάλτας και η επόμενη ημέρα της, αν δεν υφίστανται κοινές αξίες που να ενώνουν τους συμμάχους μεταξύ τους, μπορεί να είναι απλώς θέμα συγκυρίας το αν κάποιος είναι φίλος ή εχθρός.

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

Άρχισαν να συγκεντρώνονται αργά το πρωί – γερουσιαστές και μέλη της Βουλής των Αντιπροσώπων, κυβερνητικοί αξιωματούχοι, διπλωμάτες και μέλη των οικογενειών τους. Το μεσημέρι είχαν μαζευτεί σχεδόν οκτώ χιλιάδες από αυτούς κοντά στο Νότιο Πρόπυλο του Λευκού Οίκου. Τρεις χιλιάδες άνθρωποι παρακολουθούσαν από απόσταση, έξω από τον φράκτη, φορώντας παλτά και γαλότσες – το χιόνι που είχε αρχίσει να πέφτει τη νύχτα είχε μετατραπεί σε χιονόνερο, όμως το πλήθος δε θα έφευγε προτού παραστεί στο σημαίνον γεγονός για το οποίο είχε συγκεντρωθεί. Η περίπτωση δεν είχε προηγούμενο στην αμερικανική ιστορία. Στις 20 Ιανουαρίου 1945 ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών θα έδινε τον προεδρικό όρκο για τέταρτη φορά. Οι παρευρισκόμενοι, που είχαν ακούσει τις επίμονες φήμες ότι ο Φράνκλιν Ντέλανο Ρούσβελτ ήταν σοβαρά άρρωστος, θα είχαν επιτέλους την ευκαιρία να κρίνουν ιδίους όμμασι αν ο πρόεδρος, που σε δέκα μέρες θα έκλεινε τα εξήντα τρία του χρόνια, ήταν αρκετά υγιής ώστε να κρατήσει το τιμόνι της χώρας για άλλα τέσσερα χρόνια.

Το μεσημέρι, όταν επιτέλους ξεκίνησε η τελετή ορκωμοσίας στο μπαλκόνι του Λευκού Οίκου, ο πρόεδρος, χωρίς καπέλο και φορώντας μπλε κοστούμι, σηκώθηκε από τη θέση του και κατευθύνθηκε στο βήμα υποβοηθούμενος από τον μεγαλύτερο γιο του Τζέιμς, έναν τριανταεπτάχρονο πλοίαρχο που είχε πάρει άδεια από τη μονάδα του στον Ειρηνικό. Οι παρευρισκόμενοι υποδέχθηκαν τον Ρούσβελτ με ενθουσιώδες χειροκρότημα. Μόνο όσοι βρίσκονταν στο μπαλκόνι μπόρεσαν να δουν πόσο δύσκολο του ήταν να σταθεί όρθιος και να περπατήσει, ακόμη και λίγα μέτρα, με τον βαρύ διπλό οσφυομηροκνημοποδικό κηδεμόνα του. Ο πρόεδρος έτρεμε σύγκορμος. Αργότερα ο Τζέιμς είπε στον πατέρα του ότι δε φαινόταν καθόλου καλά.

Το χειροκρότημα κόπασε, και ο Ρούσβελτ άρχισε την ομιλία του, εστιάζοντας όχι στον πόλεμο που διεξήγε η χώρα του σε δύο μέτωπα, στην Ευρώπη και στην

Ασία, ούτε στη νίκη που ακόμη έπρεπε να κατακτηθεί, αλλά στην ειρήνη που θα ακολουθούσε. «Στις μέρες και στα χρόνια που έρχονται θα εργαστούμε για μια δίκαιη και έντιμη ειρήνη, μια στέρεη ειρήνη, όπως σήμερα εργαζόμαστε και πολεμούμε για την ολοκληρωτική νίκη στον πόλεμο» εξήγγειλε ο πρόεδρος, πασχίζοντας να αφηγήσει τον ζωηρό χειμωνιάτικο άνεμο. «Μπορούμε να επιτύχουμε μια τέτοια ειρήνη, και θα την επιτύχουμε. Θα πασχίσουμε για την τελειότητα» υποσχέθηκε στο έθνος. Έπειτα ο Ρούσβελτ προσέδωσε στην ομιλία του μια νότα επιφύλαξης: «Δε θα την επιτύχουμε αμέσως – όμως θα πασχίσουμε. Μπορεί να κάνουμε λάθη – όμως όχι επειδή δειλιάσαμε ή προδώσαμε τις ηθικές αρχές μας». Θεωρούσε ότι ήξερε πώς να επιτύχει τον στόχο του. «Έχουμε μάθει την απλή αλήθεια, όπως είπε ο Έμερσον, ότι “ο μόνος τρόπος για να κάνεις κάποιον φίλο σου είναι να γίνεις εσύ δικός του”. Δεν μπορούμε να εξασφαλίσουμε καμία διαρκή ειρήνη, αν πορευτούμε με καχυποψία και έλλειψη εμπιστοσύνης ή με φόβο. Μπορούμε να την εξασφαλίσουμε μόνο αν προχωρήσουμε με την κατανόηση, τη σιγουριά και το θάρρος που απορρέουν από την αυτοπεποίθηση».

Αυτή ήταν η πιο σύντομη ομιλία ορκωμοσίας του Ρούσβελτ, μόλις 573 λέξεις. Η υγεία του και ο κακός καιρός δεν του επέτρεψαν να μιλήσει περισσότερο, αλλά η συντομία του λόγου του ενέτεινε την έμφαση που ήθελε να δώσει στον πρωταρχικό στόχο της τέταρτης και τελευταίας θητείας του. Το κύριο ζητούμενό του ήταν η ειρήνη – μια ειρήνη δίκαιη και στέρεη, όχι προοίμιο ενός ακόμη πολέμου. Σε κατ’ιδίαν συζητήσεις τον απασχολούσε επίσης το αν θα ζούσε αρκετά, ώστε να διασφαλίσει την επίτευξη της ειρήνης. «Στις αρχές Ιανουαρίου» θυμόταν αργότερα η Έλινορ Ρούσβελτ «ο Φράνκλιν, συνειδητοποιώντας ότι αυτή θα ήταν σίγουρα η τελευταία ορκωμοσία του, ίσως και διαισθανόμενος ότι δε θα βρισκόταν μαζί μας για πολύ καιρό ακόμη, επέμεινε να έρθουν για λίγες μέρες στον Λευκό Οίκο όλα τα εγγόνια». Ήταν η τελευταία φορά που θα βρίσκονταν μαζί τρεις γενιές της οικογένειας.

Μετά την τελετή ο πρόεδρος μίλησε με τον γιο του Τζέιμς. Του είπε να πάρει το δαχτυλίδι της οικογένειας και να το φοράει εκείνος, αν συνέβαινε κάτι στον ίδιο. Οι οδηγίες για την κηδεία του βρίσκονταν στο χρηματοκιβώτιο. Σε λίγες μέρες ο πρόεδρος θα έκανε ένα μακρύ ταξίδι, χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά από την πατρίδα. Πέρα από το θέμα της υγείας του, επρόκειτο για ένα ταξίδι επικίνδυνο εν καιρώ πολέμου, αλλά με έπαθλο την ειρήνη που ο Ρούσβελτ είχε περιγράψει στον λόγο της ορκωμοσίας του. Ήταν έτοιμος να το διακινδυνεύσει. Κανένας δεν μπορούσε να πει με σιγουριά ότι θα επέστρεφε ζωντανός.¹

Αργά το βράδυ της 22ας Ιανουαρίου αναχώρησε από την Ουάσινγκτον ένα ειδικό τρένο με τον πρόεδρο και την ακολουθία του. Ο Ρούσβελτ ταξίδευε στο ιδιωτικό βαγόνι του, που είχε αλεξίσφαιρα παράθυρα, θωρακισμένα τοιχώματα και πάτωμα από οπλισμένο σκυρόδεμα, προϊόν της εταιρείας Pullman, κατασκευασμένο για τον πρόεδρο μετά το ξέσπασμα του πολέμου. Η αναχώρησή του για τη Γιάλτα δεν

έμοιαζε καθόλου με εκείνη του δημοκρατικού προκατόχου του Γούντροου Ουίλσον για τη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων στις 4 Δεκεμβρίου 1918. Δεν υπήρξαν ούτε χαιρετισμοί διά βολών ούτε πλήθη να του ευχηθούν καλό ταξίδι. Ο πόλεμος βρισκόταν ακόμη σε εξέλιξη, και η Μυστική Υπηρεσία είχε λάβει κάθε δυνατό μέτρο για να αποκρύψει την αναχώρηση του προέδρου για τη διάσκεψη, της οποίας η τοποθεσία δεν μπορούσε να ανακοινωθεί πριν από τη λήξη της και την ασφαλή αναχώρηση όλων των συμμετεχόντων από τη «μυστική τοποθεσία». Τα μέλη της ομάδας που βίωναν πρώτη φορά την καθιερωμένη διαδικασία των ταξιδιών του προέδρου στο εξωτερικό εντυπωσιάστηκαν από το επίπεδο της ασφάλειας που περιέβαλλε το αφεντικό τους.

«Αφού αποχαιρετίσαμε την κα Ρούσβελτ» έγραψε ο Έντουαρντ Τζ. Φλυν, πρόεδρος της Δημοκρατικής Εθνικής Επιτροπής και μέλος της αντιπροσωπείας του Ρούσβελτ, ο πρόεδρος και η ακολουθία του «επιβιβάστηκαν στο αυτοκίνητο, και ξεκινήσαμε, περικυκλωμένοι από πλήθος μυστικούς πράκτορες. Προορισμός μας ήταν ο σταθμός όπου περίμενε το ειδικό τρένο. Εδώ υπήρχαν πάλι πολλοί μυστικοί πράκτορες και άλλοι άνθρωποι, επιφορτισμένοι με την ακριβή τήρηση του προγράμματος». Το τρένο του προέδρου έφτασε στο Νιούπορτ Νιούζ της Βιρτζίνια λίγο πριν ξημερώσει η 23η Ιανουαρίου. Στις 8.30 π.μ. το βαρύ καταδρομικό «Quincy» απέπλευσε με το πολύτιμο φορτίο του. Το πλοίο έβαλε πλώρη για τη Μάλτα, από όπου οι Αμερικανοί απεσταλμένοι θα μετέβαιναν με αεροπλάνο στην Κριμαία μαζί με τους Βρετανούς ομολόγους τους.²

Καθ' όλη τη διάρκεια του Ιανουαρίου, το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης στις ΗΠΑ και στη Βρετανία ήταν εστιασμένο στην επικείμενη συνάντηση των Τριών Μεγάλων, όπως είχε επικρατήσει να αποκαλούνται οι ηγέτες των Ηνωμένων Πολιτειών, της Μεγάλης Βρετανίας και της Σοβιετικής Ένωσης την περίοδο του πολέμου. Πέπλο μυστηρίου κάλυπτε τον χρόνο και τον τόπο της συνάντησης. Κανένας δεν αμφέβαλλε ότι θα γινόταν σύντομα, αλλά το ερώτημα του πότε και πού κέντριζε τη φαντασία του τύπου. Οι συμμαχικοί ανταποκριτές χτένιζαν την υφήλιο, προς άγραν του παραμικρού στοιχείου που θα τους επέτρεπε να λύσουν τον γρίφο. Οι Αμερικανοί και οι Βρετανοί αξιωματούχοι που θα συμμετείχαν στη συνάντηση κορυφής βρίσκονταν υπό διαρκή παρακολούθηση, και τον Ιανουάριο ο αμερικανικός τύπος άρχισε να αναφέρεται στην εξαφάνιση κορυφαίων στελεχών της κυβέρνησης Ρούσβελτ και μελών του στενού περιβάλλοντός του από την κοινωνική ζωή της Ουάσινγκτον.

Ο Ρούσβελτ δεν κράτησε μυστική την πρόθεσή του να συμμετάσχει σε μια διάσκεψη μετά την ορκωμοσία του, και στις 26 Ιανουαρίου η *Washington Times-Herald* έγραψε ότι «φαίνεται πλέον απίθανο να παραμείνει πολύ στην Ουάσινγκτον, ακόμη και να περιμένει την απόφαση της Γερουσίας σχετικά με δυο τρεις πρόσφατους διορισμούς». Η εφημερίδα επίσης επισήμανε την απουσία του υπουργού Εξωτερικών Έντουαρντ Ρ. Στεττίνιους του Νεότερου. Μέσα σε λίγες μέρες η *Washington Star* ενημέρωσε τους αναγνώστες της για την απουσία του πρώην δικαστή του

Ανωτάτου Δικαστηρίου Τζέιμς Φ. Μπάιρνς, του εκπροσώπου τύπου του Λευκού Οίκου Στίβεν Τ. Έρλυ, και των αξιωματούχων του Λευκού Οίκου Σάμιουελ Ι. Ρόουζενμαν και Λόκλιν Κέρρι. Ο τύπος επίσης ερμήνευσε την αποστολή στην Ευρώπη του Χάρρυ Χόπκινς, του πιο στενού συμβούλου του Ρούσβελτ, την απουσία από την Ουάσινγκτον της μοναχοκόρης του Ρούσβελτ Άννας Ρούσβελτ Μπέττιγκερ, και την απουσία του Ουίνστον Τσόρτσιλ και του υπουργού Εξωτερικών του Άντονι Ίντεν από τη Βουλή των Κοινοτήτων στις 23 Ιανουαρίου ως σημάδια ότι «θα ξεκινούσε άμεσα η από καιρό προαγγελθείσα συνάντηση».³

Καθώς ο Ρούσβελτ κατευθυνόταν προς την Ευρώπη με το «Quincy», οι αμερικανικές υπηρεσίες ασφαλείας προσπαθούσαν να προλάβουν τυχόν διαρροές. Στην Ουάσινγκτον επισκέφθηκαν τον δρ Κωνσταντίν Έντουαρντ Μαγκουάιρ, τοπικό οικονομολόγο που είχε μάθει εκ των προτέρων για το ταξίδι του προέδρου από φίλους του, ένας από τους οποίους ήταν γερουσιαστής, και είχε σπεύσει να ενημερώσει τουλάχιστον τρία άτομα με τα οποία αλληλογραφούσε. Ο Μαγκουάιρ υποσχέθηκε να μην το ξανακάνει. Πιο επικίνδυνη ήταν τυχόν διαρροή από μέλη του Πολεμικού Ναυτικού των ΗΠΑ. «Τα χαλαρά χείλη βυθίζουν καράβια» έλεγε μια δημοφιλής παροιμία της εποχής, και οργιάζαν οι φήμες σε όλη την Ανατολική Ακτή γύρω από το ποια πλοία θα χρησιμοποιούνταν για το ταξίδι του προέδρου στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού και το πότε θα γινόταν η αναχώρηση.

Στις 10 Ιανουαρίου το FBI ενημέρωσε τη Μυστική Υπηρεσία ότι κυκλοφορούσαν στην Πεννσυλβάνια φήμες που ήθελαν το «Savannah», ένα ελαφρύ καταδρομικό αγκυροβολημένο στο Νόρφολκ της Βιρτζίνια, να αναμένει τον πρόεδρο για να τον μεταφέρει στη συνάντηση με τον Τσόρτσιλ και τον Στάλιν αμέσως μετά την Ημέρα της Ορκωμοσίας. Στις 22 Ιανουαρίου, την ημέρα που ο Ρούσβελτ αναχώρησε από την Ουάσινγκτον με προορισμό το Νιούπορτ Νιουζ, η Μάργκαρετ Ουίντλερ από το Τμήμα Πληροφοριών και Ασφαλείας ανέφερε ότι πέντε μέρες νωρίτερα, ενώ παρευρισκόταν σε χορό της Αμερικανικής Λεγεώνας, είχε πάρει το αυτί της μέλη του πληρώματος του «Savannah» να καυχούνται ότι το πλοίο τους θα συνόδευε το «Quincy» στο υπερατλαντικό ταξίδι του με τον πρόεδρο. Η δεσποινίς Ουίντλερ πίστευε ότι επρόκειτο για κοινό μυστικό μεταξύ των μελών του πληρώματος. Όταν υπέβαλε την αναφορά της, το «Savannah» με το φλύαρο πλήρωμα βρισκόταν ήδη εν πλω.⁴

Το «Quincy» ήταν καλά εξοπλισμένο για το υπερωκεάνιο ταξίδι του. Είχε ναυπηγηθεί στο Κουίνσυ [Quincy] της Μασσαχουσέττης και είχε αναλάβει υπηρεσία στις 15 Δεκεμβρίου 1943, με τον στρατηγό Ντουάιτ Αϊζενχάουερ να το επιθεωρεί τον Μάιο του 1944, για να γίνει το πρώτο συμμαχικό πλοίο που άνοιξε πυρ κατά τη διάρκεια της εισβολής στη Νορμανδία τον Ιούνιο του ίδιου έτους. Συμμετείχε επίσης στην εισβολή στη νότια Γαλλία τον Αύγουστο του 1944. Ενόψει του ταξιδιού του προέδρου, το «Quincy» εξοπλίστηκε με μια ειδική ράμπα που οδηγούσε από το κύριο κατάστρωμα στο πρώτο κατάστρωμα της υπερδομής. Υπήρχαν επίσης ανελκυστήρες, ένας μεταξύ κύριου καταστρώματος και πρώτου και ένας που

έφτανε στο δεύτερο κατάστρωμα. Ο πρόεδρος, που μπορούσε έτσι να κινείται στους χώρους του πλοίου με το αναπηρικό καροτσάκι του, έμενε στα διαμερίσματα του πλοιάρχου στο κύριο κατάστρωμα.

Το πρωί της 30ής Ιανουαρίου ο Έντουαρντ Φλυν αντίκρισε από το κατάστρωμα οκτώ αντιτορπιλικά και εννέα καταδρομικά που συνόδευαν το πλοίο του προέδρου. Σαράντα λεπτά μετά την αναχώρησή του από το Νιούπορτ Νιουζ, το «Quincy» συναντήθηκε με το «Satterlee», ένα αντιτορπιλικό που προπορευόταν του πλοίου του προέδρου. Μία ώρα αργότερα έλαβε θέση πίσω από το «Quincy» το ελαφρύ καταδρομικό «Springfield». Σύντομα προστέθηκαν στην αρχική ομάδα άλλα δύο αντιτορπιλικά, με τον αριθμό τους να αυξάνεται όσο το καταδρομικό πλησίαζε το Στενό του Γιβραλτάρ. Τη νύχτα η νηοπομπή έπλεε χωρίς φώτα. Αν έπρεπε να σταλεί κάποιο τηλεγράφημα, ένα από τα πλοία εγκατέλειπε την ομάδα για να εκπέμψει το μήνυμα, ύστερα ακολουθούσε διαφορετική πορεία από τη νηοπομπή και αντικαθίστατο από άλλο συνοδευτικό πλοίο.

Αεροσκάφη από αεροπλανοφόρα και από αμερικανικές βάσεις στη Βόρεια Αφρική παρείχαν στον στολίσκο αεροπορική κάλυψη. Οι πιλότοι είχαν εντολή να καταρρίψουν ακόμη και συμμαχικά αεροσκάφη που θα κατευθύνονταν προς το πλοίο του προέδρου και δε θα ανταποκρίνονταν στις προειδοποιήσεις. Προειδοποιητικές βολές ρίχθηκαν όταν πλησίασε ένα αεροπλάνο της βρετανικής Βασιλικής Πολεμικής Αεροπορίας, του οποίου ο πιλότος άλλαξε άμεσα πορεία. Τον μεγαλύτερο κίνδυνο αποτελούσαν πάντως τα γερμανικά υποβρύχια. Το «Quincy» αγνόησε σήμα κινδύνου από μικρό σκάφος κοντά στο Γιβραλτάρ, για να αποφύγει τυχόν γερμανική παγίδα.

Η Άννα Μπέττιγκερ, που συνόδευε τον πατέρα της στο ταξίδι στην Κριμαία, σημείωσε στο ημερολόγιό της ότι εντοπίστηκαν από ραντάρ γερμανικά υποβρύχια μόλις μία ημέρα πριν φτάσει το «Quincy» στον τομέα του Ατλαντικού μεταξύ Καζαμπλάνκας και Γιβραλτάρ. «Φαίνεται πως ο μόνος κίνδυνος συνίστατο στην πιθανότητα τα υποβρύχια να ανήκαν σε μια “αγέλη” απροσδιόριστου μεγέθους που ανέμενε εντολές από [...] την ακτή» έγραψε. «Εν πάση περιπτώσει, δε συνέβη τίποτα – και δεν μπορώ να πω ότι έμεινα και άγρυπνη, καθώς ήμασταν μια πολύ ισχυρή δύναμη κρούσης».⁵

Ο Ρούσβελτ προτιμούσε να κάνει τα μακρινά θαλάσσια ταξίδια του παρέα με κάποιο μέλος της οικογένειάς του, καθώς είχε ανάγκη από συναισθηματική υποστήριξη για να αντεπεξέρχεται στην κούραση και στην ταλαιπωρία που συνεπάγονταν. Αυτή τη φορά είχε κυκλοφορήσει η φήμη ότι θα τον συνόδευε η σύζυγός του Έλινορ, που είχε ταξιδέψει μαζί του στο Κεμπέκ για το ραντεβού με τον Τσόρτσιλ τον Σεπτέμβριο του 1944. Του είχε ζητήσει να τον συνοδεύσει και τώρα. Οι υπηρέτριες του Λευκού Οίκου ευελπιστούσαν η ανοιχτή θάλασσα να ανάψει και πάλι τη φλόγα του ειδυλλίου τους και να σβήσει τις εντάσεις που είχαν δημιουργηθεί από δεκαετίες αποξένωσης. Ο Ρούσβελτ αρνήθηκε. Ήθελε να πάρει μαζί την κόρη του

Άννα, που άδραξε την ευκαιρία να ταξιδέψει στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού με τον πατέρα της.

Στην Άννα προκαλούσε ρίγη συγκίνησης η προοπτική να συναντήσει ξένους αξιωματούχους, συμπεριλαμβανομένου του Στάλιν, και προσπαθούσε να μη σκέφτεται ότι, εκπληρώνοντας την επιθυμία του πατέρα της, πλήγωνε τη μητέρα της. Η πάντα στωική Πρώτη Κυρία, καθώς ο σύζυγος και η κόρη της ετοιμάζονταν για το διηπειρωτικό ταξίδι τους, καταπιάστηκε με τα συνηθισμένα της καθήκοντα, εκπροσωπώντας τον πρόεδρο σε χοροεσπερίδες για την ορκωμοσία και σε άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις στην Ουάσινγκτον. Ο γάμος τους δεν είχε συνέλθει ποτέ από την κρίση του 1918, τότε που η Έλινορ είχε ανακαλύψει στη βαλίτσα του συζύγου της ερωτικές επιστολές από τη γραμματέα κοινωνικών εκδηλώσεων της Λούσυ Μέρσερ. Ο Ρούσβελτ βρέθηκε αντιμέτωπος με τη σύζυγό του, που προσφέρθηκε να του δώσει διαζύγιο, και με τη μητέρα του, που απείλησε να τον αποκληρώσει σε περίπτωση που δεχόταν, και υποσχέθηκε να μην ξαναδεί τη Λούσυ. Ο γάμος επιβίωσε, αλλά η εμπιστοσύνη και η εγκαρδιότητα είχαν χαθεί.

Τη δεκαετία του 1930 η Λούσυ, που πλέον ήταν παντρεμένη και λεγόταν Ράδερφορντ, ξαναμπήκε στη ζωή του προέδρου. Στις 23 Ιανουαρίου 1945, καθώς το «Quincy» απέπλεε από τις ακτές της Βιρτζίνια, ο Ρούσβελτ έδειξε στην κόρη του ένα μακρινό σημείο στην ακτογραμμή και της είπε ότι εκεί «μεγάλωσε η Λούσυ». Το πρωί της 30ής Ιανουαρίου ένα δέμα με δώρα από τη Λούσυ και από την ξαδέλφη του Μάργκαρετ Σάκλυ τού υπενθύμισε τα γενέθλιά του. Η Έλινορ προσπάθησε να του τηλεγραφήσει τις ευχές της, αλλά δεν τα κατάφερε – το «Quincy» τηρούσε σιγή ασυρμάτου. Η επιστολή της που έλαβε ο Ρούσβελτ εκείνη την ημέρα είχε γραφτεί λίγες μέρες νωρίτερα και αφορούσε πολιτικά ζητήματα. Η επιστολή ενόχλησε τον πρόεδρο, ο οποίος φαίνεται πως δεν έκρυψε τα συναισθήματά του από τους ανθρώπους του περιβάλλοντός του. Σε επιστολή της, η Άννα εκμυστηρεύτηκε στον σύζυγό της ότι ο πατέρας της αναφερόταν στη μητέρα της μόνο για να «παραπονεθεί για τη στάση της απέναντι σε πράγματα που έκανε ο ίδιος ή σε ανθρώπους που του είναι συμπαθείς».⁶

Προς ενόχληση πολλών συμβούλων του Ρούσβελτ, η Έλινορ ασκούσε ισχυρή επιρροή στις πολιτικές συμπάθειες και στις εκτελεστικές αποφάσεις του, ήταν μια απαιτητική σύντροφος αντί η προστατευτική και επιεικής βοηθός που χρειαζόταν ο Ρούσβελτ στα υπερπόντια ταξίδια του. Η Άννα, από την άλλη μεριά, ήταν ιδανική επιλογή: μπορούσε και να τον παρηγορεί και να τον προστατεύει από περιττές συζητήσεις, διασφαλίζοντας ότι θα ξεκουραζόταν και θα κοιμόταν αρκετά κατά τη διάρκεια του ταξιδιού. Τον τελευταίο χρόνο της ζωής του Ρούσβελτ η τριαντακτάχρονη Άννα αναλάμβανε τα καθήκοντα της Πρώτης Κυρίας κατά τις συχνές απουσίες της Έλινορ από την πρωτεύουσα. Η Άννα ζούσε στον Λευκό Οίκο μαζί με τον δεύτερο σύζυγό της, τον αντισυνταγματάρχη Τζον Μπέττιγκερ, εκδότη εφημερίδας και από το 1943 υπάλληλο του Υπουργείου Πολέμου, ο οποίος υπηρετούσε στο Σιάτλ, και τον πεντάχρονο γιο της Τζόννυ. Η Άννα εκτελούσε χρέη ιδιαιτέ-

ρας γραμματέως του πατέρα της και, σύμφωνα με το γαϊτανάκι των φημών στην Ουάσινγκτον, ουσιαστικά ήλεγχε την «πρόσβαση στον θρόνο».

Η εξαφάνιση της Άννας από την Ουάσινγκτον στα τέλη Ιανουαρίου ήταν για τον πεινασμένο για ειδήσεις τύπο ένα από τα σημάδια ότι η από καιρό φημολογούμενη συνάντηση των Τριών Μεγάλων θα συνέβαινε πολύ σύντομα. Οι αξιωματούχοι του Λευκού Οίκου αρνούνταν να κάνουν οποιοδήποτε σχόλιο γύρω από το πού βρισκόταν η κυρία Μπέττιγκερ. Τα έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών αναφέρονταν σε αυτήν ως «ιδιαιτέρα γραμματέα», και οι υπηρεσίες ασφαλείας τής είχαν δώσει, για τους σκοπούς των εσωτερικών επικοινωνιών, το κωδικό όνομα «Τοπάζι». Στο «Quincy» έμενε στα διαμερίσματα των ανώτατων αξιωματικών, και αρχικά η παρουσία της θορύβησε κάπως τα μέλη του πληρώματος, που θεωρούσαν γρουσουζιά την ύπαρξη γυναίκας στο πλοίο εν καιρώ πολέμου. Δεν είχαν άλλη επιλογή από το να ακολουθήσουν αδιαμαρτύρητα τις διαταγές τους. Στο τέλος του ταξιδιού η Άννα χρεώθηκε με 32,50 δολάρια για «διατροφή στην Τραπεζαρία του Προέδρου». Μόνο αφού είχε λήξει η διάσκεψη, ειδησεογραφικό δελτίο του BBC της 15ης Φεβρουαρίου ανέφερε ότι βρισκόταν στη Μάλτα μαζί με την κόρη του Ουίνστον Τσόρτσιλ, τη Σάρα Όλιβερ. Τον Μάρτιο του 1945 το *Life* δημοσίευσε ένα άρθρο, αφιερωμένο στην «ενεργητική» κυρία Μπέττιγκερ «με τα γοητευτικά χαρακτηριστικά και τα μακριά πόδια», που συνοδευόταν από μια φωτογραφία της να κάθεται μπροστά σε μια γραφομηχανή στο Ανάκτορο Λιβάντια κοντά στη Γιάλτα.⁷

Ο Ρούσβελτ δεν έπραξε διαφορετικά απ' ό,τι ο πρόεδρος Ουίλσον παραμονές της Συνδιάσκεψης Ειρήνης των Παρισίων και επέλεξε να περιστοιχίζεται από ανθρώπους με τους οποίους ένιωθε άνετα αντί κατ' ανάγκη από ανθρώπους που θα μπορούσαν να αποδειχθούν πιο χρήσιμοι για την προετοιμασία της διάσκεψης. Ο Ουίλσον, μάλιστα, είχε συμπεριλάβει απρόθυμα στην ειρηνευτική αντιπροσωπεία τον ίδιο τον υπουργό Εξωτερικών του Ρόμπερτ Λάνσινγκ. Ο Ρούσβελτ, που το 1943 είχε πάει στην Τεχεράνη για να συναντήσει τον Στάλιν και τον Τσόρτσιλ χωρίς τον υπουργό Εξωτερικών του Κορντέλ Χαλ, τώρα απέστειλε τον διάδοχο του Χαλ, τον σαραντατετράχρονο Έντουαρντ Στεττίνιους τον Νεότερο, στη Βόρεια Αφρική –όπως το έθεσε ο Στεττίνιους, «για να περάσω λίγες μέρες επανεξετάζοντας την αμερικανική θέση σχετικά με τα διάφορα προβλήματα που θα συζητιούνταν στην Κριμαία»– και εν συνεχεία στη Μάλτα, για να ξεκινήσει τις διαβουλεύσεις με τους Βρετανούς πριν από την άφιξη του προέδρου.

Ο Ρούσβελτ πήρε μαζί του στο ταξίδι τον κύριο στρατιωτικό σύμβουλό του, τον ναύαρχο Ουίλλιαμ Ντ. Λίχου, και δύο κορυφαίες φυσιογνωμίες του δημοκρατικού κατεστημένου: τον στενό συνεργάτη του Τζέιμς Φ. Μπάιρνς, πρώην μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων, γεροϋσιαστή και δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου, ο οποίος εκείνη την περίοδο ήταν ο διευθυντής του Γραφείου Πολεμικής Κινητοποίησης και Επαναμετατροπής, και τον επί μακρόν πολιτικό σύμμαχό του Έντουαρντ Τζ. Φλυν. Μαζί τους ταξίδευε μια ομάδα από προεδρικούς βοηθούς και ο αντιναύαρχ-

χος Ρος Τ. Μακιντάιρ, ο αρχίατρος του Αμερικανικού Ναυτικού, που εκτελούσε και χρέη προσωπικού γιατρού του Ρούσβελτ και συνήθως συνόδευε τον πρόεδρο στα ταξίδια του.⁸

Ο μόνος που διέθετε πείρα στην εξωτερική πολιτική ήταν ο ναύαρχος Λίχου, ο οποίος είχε υπηρετήσει για σύντομο χρονικό διάστημα ως πρέσβης των ΗΠΑ στη Γαλλία του Βισύ. Ο σχεδόν εβδομηκονταετής, αλλά ακόμη υγιής και ευθυτενής, Λίχου, τον οποίο ο Ρούσβελτ γνώριζε από το 1913, ασκούσε τεράστια επιρροή στον πρόεδρο. Η διακριτικότητα, η αφοσίωση και η ικανότητά του να τα πηγαίνει καλά με τους ανθρώπους τον καθιστούσαν απαραίτητο στον Ρούσβελτ. Ανταγωνιζόταν με επιτυχία, για την προσοχή του προέδρου, τους πιο φιλελεύθερους συμβούλους και συμμάχους του τελευταίου, συμπεριλαμβανομένων του αντιπροέδρου του Ρούσβελτ το 1941-45 Χένρυ Ε. Ουάλλας και της Έλινορ Ρούσβελτ, των οποίων τη στάση θεωρούσε «ιδεαλιστική» και «ανεδαφική». Η ήρεμη δύναμη του Λίχου, όπως της Άννας, απέκτησε μεγαλύτερη βαρύτητα για τον πρόεδρο τους τελευταίους μήνες πριν από τη διάσκεψη, λόγω και των συχνών ταξιδιών της Έλινορ Ρούσβελτ και της ουσιαστικής απουσίας από τον Λευκό Οίκο του άρρωστου Χάρρυ Χόπκινς, που έπασχε από καρκίνο του στομάχου.

Ο Λίχου, πέρα από την ιδιότητα του κύριου στρατιωτικού συμβούλου του προέδρου, ήταν επιτελάρχης του αρχηγού του Στρατού και του Πολεμικού Ναυτικού των ΗΠΑ και άρα προϊστάτο του κορυφαίου κλιμακίου του αμερικανικού στρατού, της επιτροπής των επιτελαρχών που τελικά πήρε το όνομα Συμβούλιο Επιτελαρχών. Ενημέρωνε τον πρόεδρο για στρατιωτικά θέματα, μετατρέποντας έτσι σε ένα σχετικά σποραδικό γεγονός την καθιερωμένη σύσκεψη του Ρούσβελτ με τον στρατηγό Μάρσαλ. Επίσης παρείχε συμβουλές σχετικά με την εξωτερική πολιτική και συνέτασσε πολλές απαντήσεις του προέδρου σε τηλεγραφήματα που λαμβάνονταν και αποκρυπτογραφούνταν στην Αίθουσα Χαρτών, το κέντρο επικοινωνιών του Λευκού Οίκου. Ο Λίχου είχε ειδική αποστολή στην Κριμαία. Μετά τον θάνατο του Ρούσβελτ, ο ναύαρχος θυμόταν τα λόγια που του είχε πει ο πρόεδρος στη Γιάλτα: «Μπιλ, θέλω να παρευρεθείς σε όλες αυτές τις πολιτικές συναντήσεις, για να έχουμε κάποιον που εμπιστεύομαι απόλυτα ο οποίος θα θυμάται όλα όσα κάναμε».⁹

Διαφορετικό ήταν ίσως το κίνητρο του Ρούσβελτ για να συμπεριλάβει στην αντιπροσωπεία της Γιάλτας τον δικαστή Μπάιρνς. Ο τελευταίος αποκαλούνταν στους κύκλους της Ουάσινγκτον «Βοηθός Πρόεδρος» και ήταν απαραίτητος στον Ρούσβελτ στο εσωτερικό μέτωπο, καθώς διοικούσε τη διευρυμένη γραφειοκρατία της πολεμικής περιόδου και συντόνιζε την πολεμική προσπάθεια πολυάριθμων και αντιμαχόμενων κυβερνητικών θεσμών. Όμως υπήρχε ένα σκοτεινό μυστικό μεταξύ των δύο αντρών. Το καλοκαίρι του 1944 ο Ρούσβελτ έκανε τον Μπάιρνς να πιστεύει ότι υποστήριζε την υποψηφιότητά του για το χρίσμα του αντιπροέδρου στο συνέδριο του Δημοκρατικού Κόμματος, ενώ στην πραγματικότητα υποστήριζε τον Χάρρυ Τρούμαν.

Φαίνεται πως ο Ρούσβελτ αποφάσισε να επανορθώσει απέναντι στον Μπάιρνς, παίρνοντάς τον μαζί του στη Γιάλτα. Βασιζόταν στην υποστήριξή του για να πλάσσει τις αποφάσεις στο Κογκρέσο. Ο Μπάιρνς, που ήταν καλός στενογράφος και κράτησε λεπτομερείς σημειώσεις από τις συζητήσεις στη Γιάλτα, ήταν ένας απρόθυμος επιβάτης του «Quincy». Είχε προσκληθεί να συμμετάσχει στην αποστολή την εβδομάδα των Χριστουγέννων και είχε αρνηθεί δύο φορές, τη δεύτερη την ημέρα της αναχώρησης, λέγοντας ότι είχε πειστικά οικογενειακά προβλήματα. Τελικά ο Ρούσβελτ τον έπεισε να συμμετάσχει, επισημαίνοντας ότι θα ήταν χρήσιμες οι γνώσεις του σε οικονομικά θέματα. Μετά τον θάνατο του Ρούσβελτ ο Μπάιρνς έγινε υπουργός Εξωτερικών.

Ο Έντουαρντ Φλυν ήταν άλλη μία ιδιαίτερα απροσδόκητη προσθήκη της τελευταίας στιγμής στην ομάδα. Δεν είχε διαβατήριο, και με το που έφτασαν στη Μάλτα ο Ρούσβελτ ζήτησε από τον Στεττίνιους να του εκδώσει ένα, καθώς «δεν ήθελε να περάσει ο Φλυν την υπόλοιπη ζωή του στη Σιβηρία». Αυτό αποδείχθηκε δύσκολο, ακόμη και για τον υπουργό Εξωτερικών. Τελικά ο Φλυν διέσχισε τα σοβιετικά σύνορα με μια απλή επιστολή που αποδείκνυε ότι ήταν μέλος της αμερικανικής αποστολής. Το διαβατήριό του εκδόθηκε στη Μόσχα, όπου ταξίδεψε αμέσως μετά τη διάσκεψη. Ο Φλυν, ως επικεφαλής της Δημοκρατικής Εθνικής Επιτροπής, είχε αναμειχθεί στη διαδικασία επιλογής του Τρούμαν αντί του Μπάιρνς ως συνυποψηφίου του Ρούσβελτ στο συνέδριο του κόμματος το 1944. Ήταν καθολικός ιρλανδικής καταγωγής, και ο Ρούσβελτ του ζήτησε να αναλάβει το θέμα της αντιμετώπισης της εκκλησίας στην κατεχόμενη από τους Σοβιετικούς Ανατολική Ευρώπη.¹⁰

Ο Μπάιρνς αντιμετώπισε με άκρα σοβαρότητα τον ρόλο του ως μέλος της ομάδας του προέδρου. Επανελημμένα έμενε μετά το δείπνο, μαζί με τον Λίχου, και συζητούσε με τον πρόεδρο ζητήματα σχετικά με τη διάσκεψη. Έγιναν τέσσερις ή πέντε τέτοιες συναντήσεις, αλλά μόλις την προηγούμενη της άφιξης στη Μάλτα ο Ρούσβελτ έδειξε στον προσκεκλημένο του τα έγγραφα σχετικά με τη θέση του Στέιτ Ντιπάρτμεντ σε ζητήματα που θα ετίθεντο στη διάσκεψη. Οι συζητήσεις μετά το δείπνο γίνονταν χωρίς καμία ιδιαίτερη χρήση στοιχείων ή εγγράφων από το Υπουργείο Εξωτερικών ή από οποιαδήποτε άλλη κρατική υπηρεσία των ΗΠΑ, κάτι που ενοχλούσε τον Μπάιρνς. Απέδωσε την ελλιπή προετοιμασία του Ρούσβελτ εν πλω με το «Quincy» σε επιδείνωση της υγείας του. Όταν όμως εξέφρασε τις ανησυχίες του στην Άννα, εκείνη τον διαβεβαίωσε ότι επρόκειτο απλώς για έναν συνδυασμό κρουολογήματος και ιγμορίτιδας.

Στις 30 Ιανουαρίου, σε απόσταση περίπου 3.500 ναυτικών μιλίων από την αμερικανική ακτή, ο Φράνκλιν Ρούσβελτ γιόρτασε τα εξηκοστά τρίτα γενέθλιά του. Εκείνη την ημέρα η *Washington Star* πληροφορούσε τους αναγνώστες της ότι η τοποθεσία του προέδρου ήταν «μυστική». Σύμφωνα με την εφημερίδα, ο πρόεδρος «περνούσε στιγμές σοβαρότητας και ευθυμίας με στενούς φίλους και συμβούλους και λάμβανε τα συνήθη συγχαρητήρια από άλλους αρχηγούς κρατών». Ο Τσόρτσιλ

έστειλε τηλεγράφημα: «Τα γενέθλιά σας μας βρίσκουν στο κατώφλι μεγάλων αποφάσεων και μεγάλων γεγονότων».

«Η επέτειος» έγραψε η *Washington Star* «βρίσκει τον Πρόεδρο 2 με 4 κιλά πιο αδύνατο, εντούτοις ο γιατρός του, αντιναύαρχος Ρος Τ. Μακιντάιρ, εκτίμησε ως άριστη την κατάσταση της υγείας του κατά την ορκωμοσία του πριν από δέκα ημέρες». Ο υπουργός Εξωτερικών είχε σχηματίσει άλλη εντύπωση. Ο Στεττίνιους πίστευε ότι η υγεία του Ρούσβελτ είχε επιδεινωθεί σημαντικά από τα μέσα Δεκεμβρίου έως την ορκωμοσία. Αργότερα η Έλινορ Ρούσβελτ έγραψε: «Μετά την ορκωμοσία, μέρα με τη μέρα, γινόταν όλο και πιο ξεκάθαρο ότι μόνο καλά δεν ήταν ο Φράνκλιν. Παρ' όλα αυτά, ήταν αποφασισμένος να πάει στη Γιάλτα, και όταν αποφάσιζε ότι ήθελε να κάνει κάτι, σπανίως εγκατέλειπε την ιδέα».

Ο ίδιος ο πρόεδρος έμοιαζε να μην αποδέχεται τη σοβαρότητα των προβλημάτων υγείας του. Το 1921 είχε διαγνωστεί με πολιομυελίτιδα, που του είχε προκαλέσει αναπηρία στα πόδια, αλλά αρνούνταν να αφήσει την ασθένεια να τον περιορίσει. Δεν πίστευε ποτέ ότι η παράλυση ήταν μη αναστρέψιμη. Ο γιατρός που είχε διαγνώσει την πολιομυελίτιδα θεωρούσε ότι τα πρώτα συμπτώματα της ασθένειας ήταν ήπια και ότι ήταν εφικτή η πλήρης ανάρρωση. Όμως τα χρόνια περνούσαν χωρίς βελτίωση. Ο Ρούσβελτ έκανε ό,τι καλύτερο μπορούσε και έμαθε να κινείται δημόσια χωρίς πατερίτσες, με τα πόδια του σε διπλό μεταλλικό κηδεμόνα, κρατώντας μπαστούνι στο ένα χέρι και συνήθως στηρίζοντας το άλλο χέρι στο μπράτσο ενός από τους γιους του. Αρνούνταν να εγκαταλείψει την πολιτική και εξελέγη δύο φορές Κυβερνήτης της Νέας Υόρκης, το 1928 και το 1930, και έπειτα τέσσερις φορές Πρόεδρος των ΗΠΑ.

Το κύριο μέλημα του αντιναύαρχου Μακιντάιρ, που έγινε γιατρός του Ρούσβελτ το 1932, κατά το μεγαλύτερο μέρος των τριών πρώτων θητειών του προέδρου ήταν τα προβλήματα στο ιγμόρειο. Η υγεία του άρχισε να επιδεινώνεται την άνοιξη του 1944. Η Άννα, που είχε ήδη μετακομίσει στον Λευκό Οίκο, ανησυχούσε για την ασθενική όψη του πατέρα της και επέμενε να κάνει πλήρεις ιατρικές εξετάσεις. Ο δρ Χάουαρντ Τζ. Μπρούεν από το Ναυτικό Νοσοκομείο Bethesda διέγνωσε βρογχίτιδα και υπέρταση: ο Ρούσβελτ είχε υπερτροφική καρδιά με βλάβη στην αριστερή κοιλία, με αποτέλεσμα μειωμένη αιμάτωση των βασικών οργάνων του. Ο Μπρούεν πρότεινε μείωση του καπνίσματος και δίαιτα χαμηλών λιπαρών. Δεν υπήρχαν και πολλά πράγματα να κάνει πέρα από αυτά: έμελλε να περάσουν χρόνια προτού αναπτυχθούν σχετικά φάρμακα.

Στην πορεία του έτους, τα προβλήματα υγείας του Ρούσβελτ συσσωρεύονταν με ανησυχητικό ρυθμό και τον δυσκόλευαν όλο και περισσότερο στο να επιτελέσει τα καθήκοντά του. Τους γιατρούς του τους απασχολούσε κυρίως η υπέρταση, καθώς η πίεσή του ανέβαινε σταθερά από τον Μάρτιο έως τον Νοέμβριο του 1944, από το 18/10 στο 26/15. Ο πρόεδρος είχε περιστασιακούς κοιλιακούς πόνους και συχνούς πονοκεφάλους, δυσκολευόταν να κοιμηθεί τη νύχτα και ανέπτυξε χρόνια βήχα. Ήταν μονίμως κουρασμένος, και οι γιατροί του προσπαθούσαν να τον πείσουν να μειώσει

τις εργάσιμες ώρες του σε τέσσερις, αλλά μάταια. Από τη στιγμή που του είχαν πει ουσιαστικά ότι έχαιρε άκρας υγείας παραμονές της προεδρικής προεκλογικής εκστρατείας του 1944, ελάχιστα πράγματα μπορούσαν να του επιβάλουν.¹¹

Καθώς οι προσκεκλημένοι συγκεντρώνονταν στο κατάστρωμα του «Quincy» στις 30 Ιανουαρίου για να γιορτάσουν τα γενέθλια του Ρούσβελτ, η Άννα «μετέτρεψε το δείπνο γενεθλίων σε γκαλά». Το πλήρωμα δώρισε στον πρόεδρο ένα ορειχάλκινο σταχτοδοχείο, φτιαγμένο από ένα βλήμα που είχε ρίξει το «Quincy» κατά την απόβαση στη Νορμανδία, και του έφτιαξε τούρτες γενεθλίων. Οι τούρτες ήταν πέντε συνολικά, μαζί με αυτή που ετοίμασε ο προσωπικός μάγειρας του προέδρου και άλλη μία από την ακολουθία του. Οι τέσσερις συμβόλιζαν τις ισάριθμες προεδρικές θητείες του. Η πέμπτη είχε ένα ερωτηματικό: θα υπήρχε και πέμπτη θητεία;¹²

Αν δε λάμβανε κανείς υπόψη τον παράγοντα της υγείας του Ρούσβελτ, δεν ήταν δύσκολο να φανταστεί ότι θα μπορούσε πράγματι να υπάρξει πέμπτη θητεία, δεδομένου ότι επρόκειτο για έναν από τους πιο δημοφιλείς προέδρους στην αμερικανική ιστορία. Λίγους μήνες νωρίτερα, ο Ρούσβελτ είχε επανεκλεγεί με 432 ψήφους εκλεκτόρων έναντι 99 του ρεπουμπλικάνου αντιπάλου του Τόμας Ε. Ντιούι, κερδίζοντας σε τριάντα έξι πολιτείες από τις σαράντα οκτώ που αποτελούσαν τότε την Ένωση. Επρόκειτο ομολογουμένως για το πιο φτωχό αποτέλεσμα που είχε επιτύχει, εντούτοις πολλοί προκάτοχοί του θα τον ζήλευαν για αυτό. Στην αρχή της θητείας του ο Ρούσβελτ ενέπνεε ακόμη αισιοδοξία και ελπίδα στα εκατομμύρια Αμερικανών που είχε οδηγήσει στον πόλεμο και που τώρα ευελπιστούσε να οδηγήσει στην ειρήνη. Η αισιοδοξία του ήταν ακατάβλητη και μεταδοτική.

Ο Ρούσβελτ είχε χτίσει τη σταδιοδρομία του αψηφώντας τις αρνητικές πιθανότητες και επιτυγχάνοντας πράγματα που άλλοι θεωρούσαν αδύνατα. Ποιος θα μπορούσε να προβλέψει ότι ένας πατριώτης της Ανατολικής Ακτής που είχε απορριφθεί από την Porcellian, την πιο εξέχουσα από τις τελικές λέσχες του Χάρβαρντ,* επειδή, σύμφωνα με τους συμφοιτητές του, ήταν «ακατάδεκτος και υπερόπτης», θα γινόταν όχι απλώς ο πιο διαπρεπής πολιτικός ηγέτης της χώρας, αλλά και ο πρόμαχος των μαζών; Το 1921, όταν ο τριανταεννιάχρονος Ρούσβελτ προσβλήθηκε από μια ασθένεια που τον άφησε ανάπηρο, ελάχιστοι θα μπορούσαν να φανταστούν ότι μέσα σε δώδεκα χρόνια αυτός ο άνθρωπος, που είχε παραλύσει από τη μέση και κάτω, θα διέσχιζε το κατώφλι του Λευκού Οίκου ως ο επόμενος πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών. Η υπερνίκηση εμποδίων έγινε το *modus vivendi* του.

Η ετοιμότητα του Ρούσβελτ να χρησιμοποιήσει τη σύγχρονη τεχνολογία των τηλεπικοινωνιών για να απευθυνθεί απευθείας στον λαό, μέσα από τις ραδιοφωνικές «Σπιτικές Κουβεντούλες»,** οδήγησε την αμερικανική πολιτική σε μια νέα

* Final clubs: Οι παλαιότερες αδελφότητες του Χάρβαρντ, με αποκλειστικά άρρενα μέλη. (Σ.τ.Μ.)

** Fireside Chats, όπως επικράτησε να λέγονται αυτές οι εκπομπές. Επρόκειτο για σειρά ρα-

εποχή. Οι Αμερικανοί ένιωθαν ότι τον ήξεραν καλύτερα από οποιονδήποτε προκάτοχο ή ανταγωνιστή του. Ο Ρούσβελτ ήταν ένας πράος και πνευματώδης ομιλητής και συνομιλητής, ικανός να εμπνέει τόσο τον αμερικανικό λαό όσο και τους ξένους αξιωματούχους, αλλά παρέμενε επίσης μια αινιγματική φυσιογνωμία, όντας συγχρόνως φιλικός και απόμακρος, γοητευτικός και αποστασιοποιημένος, ακόμη και απέναντι στους πιο κοντινούς του βοηθούς και συνεργάτες. Ήταν μεγάλος μάστορας του πολιτικού συμβιβασμού, και πολλά μέλη της κοινωνικής του τάξης τού καταλόγιζαν έλλειψη αρχών και ειλικρίνειας όταν έθετε τον «λησμονημένο άνθρωπο» της αμερικανικής πολιτικής, δηλαδή τους ανθρώπους που βρίσκονταν στον πάτο της κοινωνικής ιεραρχίας, στο επίκεντρο της ρητορικής του και πολλών πολιτικών πρωτοβουλιών του. Κατ' αυτό τον τρόπο γλίτωσε τη χώρα του από τις χειρόστες υπερβολές του ταξικού αγώνα.

Ανέλαβε τα καθήκοντά του εν μέσω μιας οικονομικής κρίσης που είχε αναγκάσει τα περισσότερα κράτη να κλείσουν τις τράπεζές τους, και όμως μπόλιασε με ελπίδα την παραλυμένη οικονομία, διακηρύσσοντας από το βήμα της πρώτης ορκωμοσίας του: «Θέλω να εκφράσω την ακλόνητη πεποίθησή μου ότι το μόνο που έχουμε να φοβόμαστε είναι ο ίδιος ο φόβος – ο ανώνυμος, αλόγιστος, αδικαιολόγητος τρόμος που παραλύει τις αναγκαίες προσπάθειες για να μετατραπεί η υποχώρηση σε προέλαση». Έριξε το φταίξιμο στη Γουόλ Στριτ και υποσχέθηκε μια νέα προσέγγιση για την αντιμετώπιση των οικονομικών και των κοινωνικών προβλημάτων: «Οι αργυραμοιβοί εγκατέλειψαν άρον άρον τους θρόνους τους στον ναό του πολιτισμού μας. Μπορούμε τώρα να αποκαταστήσουμε σε αυτό τον ναό τις παλιές αλήθειες. Η αποκατάσταση θα επιτύχει στον βαθμό που θα εφαρμόσουμε κοινωνικές αξίες ευγενέστερες από το χρηματικό κέρδος».

Η συνταγή του Ρούσβελτ για την ανόρθωση της χώρας ήταν η αύξηση των κρατικών δαπανών με σκοπό την ανακούφιση των φτωχότερων στρωμάτων και την έξοδο της οικονομίας από το τέλμα. Επίσης τήρησε τις προεκλογικές υποσχέσεις του να μειώσει τον προϋπολογισμό, με την αύξηση των δαπανών του να συνοδεύεται από περικοπές που χαμήλωναν τους μισθούς των κρατικών υπαλλήλων, τα επιδόματα των βετεράνων και τις στρατιωτικές δαπάνες. Εκτός αυτών, ο Ρούσβελτ κατάφερε να προσελκύσει στον δημόσιο τομέα μια άκρως εντυπωσιακή ομάδα νέων και ιδεαλιστών επαγγελματιών, που μεταρρύθμισαν το κράτος, και κατ' επέκταση την αμερικανική κοινωνία, προς όφελος των επόμενων γενεών. Ωστόσο η ανόρθωση ήρθε μακροπρόθεσμα, με την αμερικανική οικονομία να εξακολουθεί να περνάει δύσκολες μέρες τη δεκαετία του 1930, αλλά ο Ρούσβελτ έπεισε το αμερικανικό κοινό ότι αυτός, και όχι οι ανταγωνιστές του, ήταν ο κατάλληλος άνθρωπος στο τιμόνι των ΗΠΑ ώστε η χώρα να ξεπεράσει την πιο ταραχώδη οικονομική και κοινωνική δοκιμασία της. Κατάφερε να επανεκλεγεί τρεις φορές, σε

διοφωνικών ομιλιών που εξεφώνησε ο Ρούσβελτ από τον Λευκό Οίκο την περίοδο 1933-44. (Σ.τ.Μ.)

μια εποχή που έθεσε τις βάσεις της μετέπειτα ευημερίας χωρίς να γευτεί παρά ελάχιστη ο ίδιος.

Σε διεθνές επίπεδο, ο Ρούσβελτ παρακολούθησε με ανησυχία την άνοδο της ναζιστικής απειλής και τις αυξανόμενες ιαπωνικές φιλοδοξίες στον Ειρηνικό. Τελικά οδήγησε τις ΗΠΑ σε έναν πόλεμο στον οποίο δίσταζαν να μπουν το Κογκρέσο και το έθνος, έναν πόλεμο που ο ίδιος θεωρούσε όχι μόνο δίκαιο αλλά και καθοριστικό για τις μελλοντικές προοπτικές της χώρας του και ολόκληρου του κόσμου. Το δημόσιο χρέος εκτινάχθηκε από το 50% του ΑΕΠ το 1941 στο 120% περίπου το 1945, αλλά τότε η οικονομία είχε ξαναβρεί τον δρόμο της, σχεδόν άνθιζε, και η χώρα κέρδιζε τον τρομερότερο πόλεμο στην ανθρώπινη ιστορία. Ο Ρούσβελτ υποστήριζε από νωρίς τη δημιουργία ενός δεύτερου μετώπου στην Ευρώπη και έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της αμερικανικής στρατιωτικής πολιτικής στον Ειρηνικό. Στις αρχές του 1945, καθώς αμερικανικές και βρετανικές δυνάμεις μάχονταν ενάντια στις γερμανικές μεραρχίες στο Βέλγιο και, στην άλλη άκρη του κόσμου, οι Αμερικανοί επέστρεφαν με επιτυχία στις Φιλιππίνες και στένευαν τον κλοιό γύρω από τη Μανίλα, ο Ρούσβελτ έθεσε ως κύριο στόχο του τη δημιουργία ενός διεθνούς συστήματος που θα καθιστούσε ανέφικτο έναν νέο παγκόσμιο πόλεμο.¹³

Το πρωί της 23ης Ιανουαρίου, καθώς ο πρόεδρος επιβιβαζόταν στο «Quincy», το τέλος του πολέμου, ο οποίος είχε διαρκέσει πάνω από τέσσερα χρόνια, διαφαινόταν ξεκάθαρα πια. Όμως δεν ήταν όλες οι ειδήσεις θετικές από τα πεδία μάχης στην Ευρώπη. Η συμμαχική εισβολή στην Ευρώπη, που ξεκίνησε στις 6 Ιουνίου 1944 και ξεδιπλώθηκε με επιτυχία κατά το μεγαλύτερο μέρος του καλοκαιριού, το φθινόπωρο είχε απολέσει την κεκτημένη ταχύτητά της. Τα αμερικανικά και τα γαλλικά στρατεύματα κατέλαβαν το Παρίσι στις 25 Αυγούστου, και οι Βρετανοί μπήκαν στις Βρυξέλλες και στην Αμβέρσα στις 3 Σεπτεμβρίου. Ο επόμενος στόχος του συμμαχικού επιτελείου ήταν το Ρόττερνταμ, και ο ανώτατος συμμαχικός διοικητής στην Ευρώπη Ντουάιτ Ντ. Αϊζενχάουερ απηύθυνε έκκληση στους Ολλανδούς να γλιτώσουν την πόλη και τις βιομηχανικές υποδομές της από την καταστροφή τους από τους Γερμανούς. Οι Σύμμαχοι ανέμεναν να καταλάβουν την πόλη σχετικά σύντομα και να χρησιμοποιήσουν το λιμάνι της ως σημείο ανεφοδιασμού, κάτι που είχαν μεγάλη ανάγκη. Όμως το Ρόττερνταμ παρέμεινε σε γερμανικά χέρια έως τη λήξη του πολέμου.

Τα συμμαχικά σχέδια εμποδίστηκαν και από τη συνεχιζόμενη γερμανική αντίσταση βόρεια της Αμβέρσας, που θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως νέο κέντρο ανεφοδιασμού μόνο αν οι Σύμμαχοι αποκτούσαν τον έλεγχο του ποταμού Σελντ, που συνέδεε την πόλη με τη θάλασσα. Η κατάληψη της πόλης αποδείχθηκε δύσκολο και χρονοβόρο εγχείρημα. Έπειτα, η «Επιχείρηση Market Garden» είχε ως αποτέλεσμα να αποδεκατιστούν οι βρετανικές και οι πολωνικές αερομεταφερόμενες μονάδες. Ο στρατάρχης Μπέρναρντ Μοντγκόμερυ, ο διοικητής των βρετανικών δυνάμεων

στη Δυτική Ευρώπη, βρέθηκε υπό πίεση να επισπεύσει την προώθηση των στρατευμάτων του μέσω της Ολλανδίας προς τη Γερμανία. Πρότεινε ένα τολμηρό σχέδιο, που ονομάστηκε Market Garden, τη μεγαλύτερη αερομεταφερόμενη επιχείρηση ολόκληρου του πολέμου. Ο στόχος του ήταν να καταληφθούν γέφυρες στο Αϊντχόβεν, στο Ναϊμέχεν και στο Άρνεμ, βαθιά στα μετόπισθεν των Γερμανών, από αερομεταφερόμενες μονάδες, αλλά ο σχεδιασμός της επιχείρησης υπήρξε κακός, με αποτέλεσμα οι συμμαχικές δυνάμεις να ηττηθούν κατά κράτος.

Ο χειμώνας έφερε νέα προβλήματα. Στις 16 Δεκεμβρίου 1944 ο Χίτλερ διέταξε τρεις γερμανικές στρατιές να ξεκινήσουν αντεπίθεση στις Αρδέννες στο Βέλγιο, με στόχο να καταλάβουν την Αμβέρσα και να δημιουργήσουν μια «εξέχουσα» στη συμμαχική άμυνα. Η κακοκαιρία απέκλειε τη χρήση της συμμαχικής αεροπορίας, και χρειάστηκε να περάσουν κάποιες μέρες ώσπου ο Αϊζενχάουερ και οι διοικητές του να συνειδητοποιήσουν ότι βρίσκονταν αντιμέτωποι με μια μείζονα στρατηγική επιχείρηση της Βέρμαχτ και όχι με μια τοπική αντεπίθεση. Διέταξαν να σπεύσουν ενισχύσεις στην περιοχή, προκειμένου να διασωθεί η αμερικανική 101η Αερομεταφερόμενη Μεραρχία, που είχε περικυκλωθεί από γερμανικές μεραρχίες πάντσερ. Στις 22 Δεκεμβρίου, με τον καιρό να βελτιώνεται και τα γερμανικά πάντσερ να αρχίζουν να μένουν από καύσιμα, οι Σύμμαχοι κατόρθωσαν επιτέλους να εκμεταλλευτούν την εναέρια υπεροχή τους και να προκαλέσουν σημαντική ζημιά στον εχθρό. Όμως η μάχη συνεχίστηκε και τη νέα χρονιά. Τον Ιανουάριο του 1945 οι Σύμμαχοι κατάφεραν τελικά να επιβληθούν στις γερμανικές δυνάμεις. Η μάχη κόστισε στον αμερικανικό στρατό δεκαεννέα χιλιάδες ζωές και δημιούργησε ερωτηματικά γύρω από τον ρυθμό της προώθησης προς τη Γερμανία.¹⁴

Καθώς οι δυτικοί Σύμμαχοι προσπαθούσαν να συνέλθουν από την απροσδόκητη γερμανική αντεπίθεση και να ανακτήσουν το στρατηγικό πλεονέκτημα στις Αρδέννες, ο Κόκκινος Στρατός εξαπέλυσε τη μεγάλη χειμερινή επίθεσή του. Οι σοβιετικές δυνάμεις είχαν υποστεί συντριπτικές ήττες το 1941 και το 1942, αλλά το 1943 είχαν κερδίσει δύο κρίσιμες μάχες. Κατέστρεψαν τη γερμανική Έκτη Στρατιά στο Στάλινγκραντ τον Φεβρουάριο και αργότερα, τον Ιούλιο, συνέτριψαν μια ομάδα από γερμανικές μεραρχίες πάντσερ στη Μάχη του Κουρσκ. Το φθινόπωρο του 1944 ο Κόκκινος Στρατός είχε απελευθερώσει όλη την επικράτεια της ΕΣΣΔ και δρομολογούσε την κατάκτηση της Ανατολικής Ευρώπης. Είχε μάλιστα εισέλθει στο Τρίτο Ράιχ, καταβάλλοντας τη γερμανική αντίσταση στην Ανατολική Πρωσία. Μια χώρα που μόλις δύο χρόνια νωρίτερα έμοιαζε να βρίσκεται στα πρόθυρα του αφανισμού τώρα έδειχνε να αποτελεί την πιο τρομερή στρατιωτική δύναμη στην Ευρώπη.

Στις 12 Ιανουαρίου 1945 ο Στάλιν διέταξε τις στρατιές του να επιτεθούν σε ένα μέτωπο με πλάτος πάνω από 700 χιλιόμετρα. Η επίθεση αιφνιδίασε τους Γερμανούς σε πολλούς τομείς του μετώπου και στέφθηκε από επιτυχία. Στις 17 Ιανουαρίου τα γερμανικά στρατεύματα αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη Βαρσοβία και να υποχωρήσουν πέρα από τον Δούναβη, στη Βουδαπέστη· στις 18 Ιανουαρίου αποχώρησαν από την Κρακοβία, και την επομένη ο Κόκκινος Στρατός κατέλαβε

το Λοτζ στη δυτική Πολωνία. Στις 23 Ιανουαρίου, καθώς το «Quincy» απέπλεε με προορισμό την Ευρώπη, τα σοβιετικά τανκς έμπαιναν στο Έλμπινγκ της Ανατολικής Πρωσίας. Στα γενέθλια του προέδρου, προωθημένες μονάδες του Κόκκινου Στρατού διέσχισαν τον Όντερ. Τις αμέσως επόμενες μέρες οι Σοβιετικοί δημιούργησαν προγεφυρώματα μόλις 70 χιλιόμετρα από τη γερμανική πρωτεύουσα. Ο δρόμος προς το Βερολίνο έμοιαζε ανοιχτός. Οι Αμερικανοί στρατιωτικοί ειδήμονες εκτιμούσαν ότι οι Γερμανοί θα επιχειρούσαν αντεπίθεση από τον βορρά για να πλαγιοκοπήσουν τις προελαύνουσες σοβιετικές στρατιές, αλλά κανένας δεν μπορούσε να πει αν οι Γερμανοί θα κατάφερναν να σταθεροποιήσουν τις αμυντικές γραμμές τους.¹⁵

Η Ουάσινγκτον και το Λονδίνο καλωσόρισαν με ανακούφιση την επίθεση και τις επιτυχίες των Σοβιετικών. Ωστόσο, στις αρχές Ιανουαρίου κυκλοφόρησαν φήμες στην Ουάσινγκτον για πιθανή σύναψη χωριστής ειρήνης μεταξύ Στάλιν και Χίτλερ. Ο Στάλιν έδειχνε να είναι ίσως σε θέση να λήξει τον πόλεμο στην Ευρώπη με τους δικούς του όρους, ανεξάρτητα από τους Συμμάχους. Ο Ρούσβελτ έπρεπε να βιαστεί, αλλιώς θα ήταν πολύ αργά για να διαπραγματευτεί οτιδήποτε σχετικά με τις τύχες της Ανατολικής και της Κεντρικής Ευρώπης. Δεν υπήρχε οριστική συμφωνία σχετικά με τα σύνορα της Πολωνίας· επίσης έμενε να διευθετηθούν η κατοχή και ο πιθανός διαμελισμός της Γερμανίας, ο ρόλος της Γαλλίας στην Ευρώπη και σημαντικά ζητήματα σχετικά με την επιλογή των μελών και τον τρόπο λειτουργίας ενός μελλοντικού παγκόσμιου οργανισμού ειρήνης.¹⁶

Καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου ο Ρούσβελτ ακολούθησε την τακτική να αναβάλλει για τη λήξη του την όποια συμφωνία σχετικά με μείζονα εδαφικά ζητήματα. Προτιμούσε, όπως προηγουμένως ο Ουίλσον, να μιλάει γενικά και επί της αρχής όσο διαρκούσε ο πόλεμος. Η σύναψη παρασκηνιακών συμφωνιών ανέδιδε το άρωμα της διεφθαρμένης πολιτικής του παρελθόντος, της επιστροφής στις απαξιωμένες αρχές της ισορροπίας δυνάμεων και των σφαιρών επιρροής. Εξάλλου, γιατί να αναγνωρίσει το δικαίωμα των Σοβιετικών να αποκτήσουν νέα εδάφη προτού καν τα κατακτήσουν; Ο Ρούσβελτ προσπάθησε επιμελώς να αποφύγει επίσημες συμφωνίες και να κρύψει τις ανεπίσημες από τον λαό. Τώρα, με τα σοβιετικά στρατεύματα να πλησιάζουν στο Βερολίνο, είχαν εξαντληθεί τα περιθώρια αναβολής μιας συμφωνίας. Αυτή έπρεπε να επιτευχθεί το συντομότερο δυνατόν, αλλιώς ίσως να χανόταν η ευκαιρία.

Μετά από πρωτοβουλία του Ρούσβελτ, στην επερχόμενη συνάντηση θα συζητιούνταν στρατιωτικά ζητήματα. Το ανατολικό και το δυτικό μέτωπο στην Ευρώπη πλησίαζαν όλο και περισσότερο το ένα στο άλλο, και ο Ρούσβελτ ήθελε οι εκατέρωθεν στρατοί να συντονιστούν μεταξύ τους. Ο πρόεδρος ήθελε επίσης να μπου οι Σοβιετικοί στον πόλεμο με την Ιαπωνία. Τον Ιανουάριο του 1945 ο Στρατός και το Ναυτικό των ΗΠΑ, με τη βοήθεια των Βρετανών συμμάχων τους, πλησίαζαν πια στην τελική νίκη επί της Ιαπωνικής Αυτοκρατορίας. Το σοκ και η ταπείνωση του Περλ Χάρμπορ αποτελούσαν μακρινό παρελθόν. Η νίκη του ναυάρχου Τσέστερ

Νίμιτς στη Ναυμαχία του Μίντγουεϊ τον Ιούνιο του 1942 είχε γείρει την πλάστιγγα του πολέμου στον Ειρηνικό. Τον Οκτώβριο του 1944 τα στρατεύματα του στρατηγού Ντάγκλας Μακάρθουρ ξεκίνησαν την απελευθέρωση των Φιλιππίνων. Αμερικανικά αεροσκάφη πραγματοποιούσαν μαζικές επιδρομές στην Ιαπωνία.

«Ήμουν βέβαιος» έγραφε ο ναύαρχος Λίχου, σχετικά με την κατάσταση του πολέμου στον Ειρηνικό παραμονές της διάσκεψης της Γιάλτας, «ότι, μετά από όσα είχαμε επιτύχει στον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας, η ήττα της ήταν απλώς θέμα χρόνου και φθοράς». Επρόκειτο για την αρχή του τέλους, αλλά η μάχη για τα ιαπωνικά νησιά και την ηπειρωτική Κίνα, που βρισκόταν υπό ιαπωνική κατοχή, είχε δρόμο ακόμη και, με τους πιο συντηρητικούς υπολογισμούς, θα κόστιζε τη ζωή εκατοντάδων χιλιάδων Αμερικανών στρατιωτών και ναυτών. Η ατομική βόμβα ήταν απλώς μια θεωρητική πιθανότητα, και οι ανώτατοι αξιωματικοί, όπως ο ναύαρχος Λίχου, που πίστευαν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούσαν να επικρατήσουν στον πόλεμο χωρίς τη βόμβα ή σοβιετική βοήθεια ήταν λιγότεροι από τους συναδέλφους τους που ήθελαν ο πόλεμος να λήξει το συντομότερο δυνατόν και με την ελάχιστη δυνατή απώλεια ζωής Αμερικανών. Σύμφωνα με το σενάριο της εμπλοκής των Σοβιετικών, η ΕΣΣΔ θα αναλάμβανε την ιαπωνική Στρατιά της Γκουαντόνγκ στην Κίνα και οι Ηνωμένες Πολιτείες θα επικεντρώνονταν στην Ιαπωνία.¹⁷

Ο ναύαρχος Λίχου πίστευε ότι ένας από τους κύριους στόχους του Ρούσβελτ στη Γιάλτα ήταν να εξασφαλίσει τη συνεργασία των Σοβιετικών στη δημιουργία του παγκόσμιου οργανισμού ειρήνης που είχαν δεσμευτεί να εγκαθιδρύσουν αυτός και ο Τσόρτσιλ το 1941. Ο πρόεδρος Ουίλσον είχε αναχωρήσει από τις Ηνωμένες Πολιτείες για την Ευρώπη τον Δεκέμβριο του 1918 πιστεύοντας ότι θα κατάφερε να επιτύχει μια δίκαιη ειρήνη, η οποία θα διασφαλιζόταν από έναν διεθνή οργανισμό που θα απέτρεπε στο εξής κάθε πόλεμο. Η Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων γέννησε την Κοινωνία των Εθνών, αλλά το όνειρο του Ουίλσον δεν έγινε ποτέ πραγματικότητα, και οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν εντάχθηκαν ποτέ σε αυτή, γεγονός που έφερε σε δύσκολη θέση τους Αμερικανούς υποστηρικτές της. Ενόψει του ταξιδιού στη Γιάλτα, η κληρονομιά του Ουίλσον απασχολούσε πολύ τον Ρούσβελτ: μάλιστα, στο τελευταίο υπουργικό συμβούλιο πριν από την αναχώρησή του αναφέρθηκε στον προκάτοχό του. Ήταν αποφασισμένος να δώσει σάρκα και οστά στο όνειρο του Ουίλσον.

Ο Ρούσβελτ είχε ασπαστεί διστακτικά την ιδέα των Ηνωμένων Εθνών, την οποία προωθούσαν «ουίλσονικοί» όπως ο επί μακρόν υπουργός Εξωτερικών του Κορντέλ Χαλ, που αποχώρησε από τη θέση του τον Νοέμβριο του 1944 λόγω προβλημάτων υγείας, μετά από πάνω από μία δεκαετία στο τιμόνι της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Από τη στιγμή που ενσωματώθηκε στο σχέδιο δημιουργίας του ΟΗΕ το αρχικό όραμα του Ρούσβελτ για μια παγκόσμια ειρήνη την οποία θα διαφύλασσαν τέσσερις αστυνόμοι –ΗΠΑ, Βρετανία, ΕΣΣΔ, Κίνα–, ο πρόεδρος ενστερνίστηκε πλήρως και άνευ όρων την ιδέα. Είχε μπροστά του δύο κύριες προκλήσεις, αφενός να πείσει τον Στάλιν να συμμετάσχει και αφετέρου να εξασφαλίσει υποστήριξη

από τον αμερικανικό λαό και από τους αντιπροσώπους του στο Κογκρέσο. Οι Σοβιετικοί είχαν δεσμευτεί να ενταχθούν στον οργανισμό το φθινόπωρο του 1944, αλλά δεν είχαν διευθετηθεί τα ζητήματα της έδρας του οργανισμού και της διαδικασίας ψηφοφορίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας, την κλειστή λέσχη των μεγάλων δυνάμεων που θα ήλεγχαν τον οργανισμό. Ο Ρούσβελτ έπρεπε να βιαστεί να λάβει ισχυρές δεσμεύσεις σχετικά με το θέμα πριν από το τέλος του πολέμου, όσο ο Στάλιν επιδείκνυε πνεύμα συνεργασίας και οι Αμερικανοί εξακολουθούσαν να ενδιαφέρονται για τις παγκόσμιες υποθέσεις.¹⁸

Ο πρόεδρος, προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του, είχε αφηγήσει τους ίδιους τους ειδήμονές του στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ και στην πρεσβεία των ΗΠΑ στη Μόσχα. Η απόφαση του Ρούσβελτ να αναγνωρίσει την ΕΣΣΔ το 1933 είχε ληφθεί παρά τη θέληση των κορυφαίων αξιωματούχων του Στέιτ Ντιπάρτμεντ, οι οποίοι ήταν απρόθυμοι να αναγνωρίσουν επίσημα ένα κομμουνιστικό καθεστώς που αρνιόταν να πληρώσει τα χρέη της Ρωσίας από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, χρηματοδοτούσε τον διεθνή κομμουνισμό, υποστήριζε ανατρεπτικές και επαναστατικές δραστηριότητες εκτός των συνόρων του και γενικά, κατά τη γνώμη του Χένρυ Λ. Στίμσον, υπουργού Εξωτερικών της απερχόμενης ρεπουμπλικανικής κυβέρνησης του Χέρμπερτ Χούβερ (και μετέπειτα υπουργού Πολέμου του Ρούσβελτ), δε συμπεριφερόταν «σύμφωνα με τις βασικές αρχές της οικογένειας των εθνών».

Ο πρόεδρος πέρασε τη δική του γραμμή έναντι των ειδικών συμβούλων του στο Υπουργείο Εξωτερικών, καλλιεργώντας διπλωματικές σχέσεις με τη Μόσχα μέσω προσωπικών απεσταλμένων του και παρακάμπτοντας έτσι τους καθ' ύλην αρμόδιους αξιωματούχους του Στέιτ Ντιπάρτμεντ. Η αναγνώριση της ΕΣΣΔ ευθυγράμμισε την αμερικανική εξωτερική πολιτική με εκείνη της Βρετανίας και των ηπειρωτικών δυνάμεων, που είχαν αναγνωρίσει τη σοβιετική κυβέρνηση από τη δεκαετία του 1920. Η απόφαση του Ρούσβελτ βρήκε πολλούς υποστηρικτές στην Αμερική της Μεγάλης Ύφεσης. Κάποιοι ήλπιζαν να τονωθεί το εμπόριο· άλλοι πίστεψαν χωρίς δεύτερη σκέψη τη σοβιετική ρητορική και θεώρησαν το οικονομικό πρόγραμμα που είχαν εξαγγείλει οι Σοβιετικοί ένα μοντέλο που θα μπορούσε να επιλύσει τα οικονομικά και τα κοινωνικά προβλήματα των ΗΠΑ. Οι προσδοκίες διαψεύστηκαν. Το εμπόριο σημείωσε πτώση τα χρόνια μετά την αναγνώριση, και η ΕΣΣΔ αποδείχθηκε δύσκολος εταίρος στο πεδίο των διεθνών σχέσεων.

Η συμμαχία του Στάλιν με τον Χίτλερ τον Αύγουστο του 1939 και η σοβιετική επίθεση κατά της Φινλανδίας αργότερα το ίδιο έτος συνετέλεσαν στο να πειστεί ο Ρούσβελτ ότι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης των Σοβιετικών, αν όχι ο μοναδικός, ήταν η αμοιβαιότητα: θα είχαν καλή αντιμετώπιση μόνο εφόσον συνεργάζονταν με τους Αμερικανούς. Ο Ρούσβελτ πρότεινε αντίποινα όταν η σοβιετική κυβέρνηση επέβαλε περιορισμούς στις διεθνείς τηλεφωνικές κλήσεις από την αμερικανική πρεσβεία στη Μόσχα. Όμως η εισβολή των Γερμανών στην ΕΣΣΔ τον Ιούνιο του 1941 μετέτρεψε ξαφνικά τη Σοβιετική Ένωση σε πολύτιμο σύμμαχο, έστω δύσκολο. Ο Ρούσβελτ ήταν αποφασισμένος να βοηθήσει την ΕΣΣΔ να απο-

φύγει την κατάρρευση και να βγει νικήτρια από τον παρατεταμένο αγώνα της ενάντια στη Βέρμαχτ. Πέρασε από το Κογκρέσο νομοθεσία που καθιστούσε τη Μόσχα παραλήπτη εφοδίων βάσει του Νόμου περί Δανεισμού και Εκμίσθωσης και υποστήριξε με σθένος τη δημιουργία ενός δεύτερου μετώπου στη Δυτική Ευρώπη.

Ωστόσο, ο πρόεδρος βρισκόταν ως επί το πλείστον σε κατάσταση ακήρυχτου πολέμου με τους πρέσβεις του στη Μόσχα και με τους ειδήμονες του Στέιτ Ντι-πάρτμεντ σχετικά με τη Σοβιετική Ένωση και προσπαθούσε να εξαλείψει την αντιπολίτευση αναφορικά με τη γενικά φιλική πολιτική του απέναντι στους Σοβιετικούς. Μετέθετε διπλωμάτες και παρέκαμπτε κυβερνητικά σώματα σε τακτική βάση, αλλά κάθε φορά οι νέοι ιθύνοντες κατέληγαν να ακολουθούν τη γραμμή των προκατόχων τους, καθώς απεχθάνονταν την κουλτούρα της μυστικότητας, της καχυποψίας και της διπροσωπίας που χαρακτήριζε τη σοβιετική διπλωματία απέναντι στη Δύση.

Το φθινόπωρο του 1943, καθώς η Σοβιετική Ένωση είχε βγει νικήτρια από τα πεδία των μαχών του Στάλινγκραντ και του Κουρσκ, ο Ρούσβελτ αποφάσισε να αλλάξει την «άνευ όρων» πολιτική βοήθειας απέναντι στην ΕΣΣΔ και υιοθέτησε μια τακτική διαπραγματεύσεως, την οποία θεώρησε πιο κατάλληλη από τη στιγμή που οι αμερικανοσοβιετικές σχέσεις είχαν λάβει χαρακτήρα συνεργασίας. Επίσης προέβη σε αλλαγή στελεχών, τόσο στην Ουάσινγκτον όσο και στη Μόσχα, αποστέλλοντας στη σοβιετική πρωτεύουσα τον προσωπικό του φίλο Έιβερελ Χάρριμαν, κληρονόμο μιας αυτοκρατορίας σιδηροδρόμων, ο οποίος αρχικά έδειξε να τα πηγαίνει καλά με τους Σοβιετικούς. Το φθινόπωρο του 1944, ακόμη και ο Χάρριμαν, σοκαρισμένος από την άρνηση του Στάλιν να βοηθήσει τους Πολωνούς αντάρτες στην εξέγερση της Βαρσοβίας, κατά τη διάρκεια της οποίας οι Γερμανοί εξολόθρευαν το άνθος της πολωνικής αντίστασης ενώ ο Κόκκινος Στρατός έμενε άπρακτος στα περιχώρα της πόλης, είχε μετατραπεί σε υπέρμαχο μιας «σκληρής» πολιτικής απέναντι στην ΕΣΣΔ. Αυτός και το προσωπικό του στη Μόσχα συγκλονίστηκαν από τον τρόπο με τον οποίο μεταχειρίζονταν οι Σοβιετικοί τους ανατολικοευρωπαϊκούς λαούς που μόλις είχαν απελευθερωθεί από τους Γερμανούς και υιοθέτησαν μια όλο και πιο έντονα αντισοβιετική στάση.

Ο Ρούσβελτ γενικά προσπαθούσε να μην περισπάται από τη σοβιετική συμπεριφορά αναφορικά με ζητήματα που θεωρούσε δευτερεύοντα. Ο Χάρρυ Χόπκινς, στενός σύμβουλος του Ρούσβελτ, απηχούσε τις απόψεις του προέδρου το φθινόπωρο του 1944, όταν δήλωνε ότι η άρνηση του Στάλιν να βοηθήσει τους εξεγερμένους στη Βαρσοβία δε θα εμπόδιζε τις διαπραγματεύσεις σχετικά με τον μελλοντικό οργανισμό ειρήνης. Η συνεργασία των Σοβιετικών στη δημιουργία του παγκόσμιου οργανισμού ειρήνης κατείχε κεντρική θέση στο όραμα του Ρούσβελτ για τη μελλοντική παγκόσμια τάξη πραγμάτων. Σε αντάλλαγμα για τη συνεργασία τους, ήταν διατεθειμένος να τους αντιμετωπίζει σαν ίσους στη διεθνή πολιτική, αναγνωρίζοντας τα ζητήματα ασφάλειας που τους απασχολούσαν –το οποίο σήμαινε την αποδοχή των εδαφικών αποκτημάτων τους από τα πρώτα χρόνια του

πολέμου, αφότου συμμάχησαν με τη Γερμανία– και συμβάλλοντας στη μεταπολεμική ανοικοδόμηση της χώρας τους. Ο πρόεδρος αισιοδοξούσε ότι μεταπολεμικά δάνεια προς τη Σοβιετική Ένωση θα διασφάλιζαν τη σταθερότητα των αμερικανοσοβιετικών σχέσεων. Η γνώμη του υποστηρίχθηκε από ειδήμονες του Τμήματος Έρευνας και Ανάλυσης του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών, του προδρόμου της CIA, οι οποίοι, αντίθετα από τους διπλωμάτες, ζούσαν σε έναν κόσμο που δεν περιλάμβανε καθημερινές επαφές με Σοβιετικούς αξιωματούχους και προσπαθούσαν να επικεντρωθούν στην ευρύτερη εικόνα.¹⁹

Ο Ρούσβελτ πόνταρε στην προσωπική σχέση του με τον Στάλιν, την οποία θεωρούσε τον καλύτερο τρόπο για να παρακάμπει ή να υπερνικά τη δική του γραφειοκρατία και τους σκληροπυρηνικούς αξιωματούχους που φανταζόταν ότι περιστοίχιζαν τον Σοβιετικό ηγέτη, στους οποίους ριχνόταν συχνά το φταίξιμο για τα προβλήματα στις αμερικανοσοβιετικές σχέσεις. Ο Ρούσβελτ, όντας προϊόν της αμερικανικής πολιτικής κουλτούρας, πίστευε στη δύναμη των προσωπικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων ανάμεσα σε αρχηγούς κρατών. Κατέστησε τη σχέση του με τον Στάλιν τον ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής του απέναντι στην ΕΣΣΔ. «Ο Φράνκλιν φιλοδοξούσε ότι σε αυτή τη διάσκεψη θα ενίσχυε σημαντικά την προσωπική σχέση του με τον Στρατάρχη Στάλιν» έγραψε η Έλινορ Ρούσβελτ, σχολιάζοντας τις προσδοκίες του συζύγου της αναφορικά με τη συνάντηση της Γιάλτας. Αυτό το νόημα είχε η παρακάτω φράση από την τέταρτη ομιλία ορκωμοσίας του: «Έχουμε μάθει την απλή αλήθεια, όπως είπε ο Έμερσον, ότι “ο μόνος τρόπος για να κάνεις κάποιον φίλο σου είναι να γίνεις εσύ δικός του”». Ο Ρούσβελτ προσέφερε τη φιλία του στον Στάλιν και ευελπιστούσε ο τελευταίος να ανταποκριθεί δεόντως.²⁰

Στο «Quincy», ο Ρούσβελτ χαλάρωνε παρακολουθώντας ταινίες πριν πέσει για ύπνο. Η πρώτη ταινία που προβλήθηκε για τον πρόεδρο και την ακολουθία του λεγόταν *Our Hearts Were Young and Gay*. Η πλοκή της ταινίας, που είχε κυκλοφορήσει το 1944 και βασιζόταν σε ένα μπεστ σέλερ του 1942, δεν ήταν εντελώς άσχετη με την περίπτωση. Πρόκειται για την ιστορία δύο αφελών φοιτητριών που, αναζητώντας διασκεδαστικές συγκινήσεις, ταξιδεύουν στην Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του 1920, γνωρίζουν εν πλω δύο δυνητικούς συζύγους και μπαίνουν σε διασκεδαστικούς μπελάδες καθώς προσπαθούν να επιδείξουν τη δέουσα ωριμότητα στο Λονδίνο και στο Παρίσι. Φαίνεται πως κανένας στο «Quincy» δεν ενέδωσε σε παραλληλισμούς ανάμεσα στην πλοκή της ταινίας και στο δικό του ταξίδι στην Ευρώπη.

Το πρωί της 2ας Φεβρουαρίου ο διάπλους του Ατλαντικού έφτασε στο τέλος του. Το «Quincy» κατέπλευσε στη Βαλέττα της Μάλτας μετά από έντεκα μέρες από την αναχώρησή του από αμερικανικό έδαφος και αφού κάλυψε σχεδόν 5.000 ναυτικά μίλια. Ο Ρούσβελτ υπέφερε από σοβαρό κρουολόγημα κατά το μεγαλύτερο μέρος του ταξιδιού. Με την άφιξη του «Quincy» στη Μάλτα αισθανόταν καλύτερα,

αλλά επρόκειτο απλώς για σχετική βελτίωση, και οι περισσότεροι που τον συνάντησαν στη Μάλτα τον θεώρησαν βαριά άρρωστο. Ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών Άντονι Ίντεν σημείωσε στο ημερολόγιό του ότι ο πρόεδρος φαινόταν πρόωρα γερασμένος και έδινε «την εντύπωση ότι τον εγκατέλειπαν οι δυνάμεις του». Μέλη της αμερικανικής αποστολής που είχαν κάμποσο καιρό να δουν τον πρόεδρό τους επίσης σοκαρίστηκαν από την όψη του.²¹

Ο Ρούσβελτ αναχώρησε από τις ΗΠΑ μυστικά, αλλά στη Μάλτα κανένας δεν έδειχνε να ενδιαφέρεται για τη μυστικότητα. Πλήθη ντόπιων είχαν συγκεντρωθεί και στις δύο πλευρές του λιμανιού, δίνοντας την εντύπωση ότι όλο το νησί ήταν στο πόδι για να υποδεχθεί τον Αμερικανό πρόεδρο. Ο Ρούσβελτ έτυχε μιας υποδοχής που έμοιαζε με εκείνη του προέδρου Ουίλσον από τους κατοίκους της Βρέστης τον Δεκέμβριο του 1918 καθ' οδόν προς τη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων. Εκείνο το ζεστό ηλιόλουστο πρωί ήταν δύσκολο να μην εντυπωσιαστεί κανείς από την ομορφιά του μεσογειακού νησιού. «Είναι αδύνατο να μην ερωτευτείς αυτό το μέρος. Ο ντόπιος ασβεστόλιθος, που χρησιμοποιείται παντού, έχει μια απαλή υφή που κάνει το φως, αντίθετα απ' ό,τι σε άλλες μεσογειακές πόλεις, να μη σε τυφλώνει» έγραψε στο ημερολόγιό της η Άννα Μπέττιγκερ.²²

Καθώς το «Quincy» εισερχόταν στον κόλπο της Βαλέττα, ο Ρούσβελτ καθόταν στο κατάστρωμα του πλοιάρχου, με καφέ πανωφόρι και καπέλο τουίντ, απολαμβάνοντας τη θέα. Πολεμικά αεροπλάνα Spitfire έκαναν υπερπτήσεις πάνω από τον κόλπο, και οι μπάντες στο αμερικανικό ελαφρύ καταδρομικό «Memphis» και στο βρετανικό «Sirius», με πεζοναύτες παραταγμένους στο κατάστρωμά τους, παιάνιζαν την «Αστερόεσσα».* Καθώς το πλοίο του προέδρου περνούσε δίπλα από το ελαφρύ καταδρομικό «Orion», που μετέφερε τον Τσόρτσιλ, το βρετανικό πλήρωμα στάθηκε προσοχή, και η μπάντα τους επίσης έπαιξε την «Αστερόεσσα». Η μπάντα του «Quincy» απάντησε με το «Ο Θεός σώζει τον Βασιλιά».** «Η στιγμή ήταν συγκινητική» έγραψε ο Έντουαρντ Φλυν στη σύζυγό του. Ακόμη και ο Άντονι Ίντεν συγκινήθηκε. «Καθώς παιάνιζαν οι μπάντες, και ανάμεσα σε τόσα που ανέδιδαν τη δυσοσμία του πολέμου, μόλις διακρινόταν με γυμνό μάτι στη γέφυρα η φιγούρα ενός πολίτη» θυμόταν αργότερα. «Στα ευαίσθητα χέρια του είχε εναποτεθεί εν πολλοίς η μοίρα του κόσμου. Όλα τα κεφάλια στράφηκαν προς το μέρος του, και απλώθηκε ξαφνική σιγή. Ήταν μια από εκείνες τις στιγμές στις οποίες φαίνεται να σταματούν τα πάντα και οι οποίες χαράσσονται στη μνήμη ως ιστορικές».²³

* The Star-Spangled Banner. Ο εθνικός ύμνος των ΗΠΑ. (Σ.τ.Μ.)

** God Save the King. Ο εθνικός ύμνος του Ηνωμένου Βασιλείου. (Σ.τ.Μ.)